

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ КАФЕДРА
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«РАНКОВІ ЗУСТРІЧІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0132
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
П. С. Шульга

Керівник: доцент кафедри дошкільної та початкової
освіти, к. пед. н., доц. _____ М. А. Томченко

Рецензент: ст. викладач кафедри дошкільної та
початкової освіти, к. пед. н. _____ С. В. Сиваш

Запоріжжя
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЗАПОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ**

Шульзі Поліні Сергіївні

- 1. Тема роботи:** «Ранкові зустрічі як засіб формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти»
керівник роботи Томченко Марина Анатоліївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 р. № 1504-с
- 2. Строк подання студентом роботи:** 27.11.2023 р.
- 3. Вихідні дані до роботи:** матеріали педагогічної практики, курсових робіт
- 4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити):** розкрити поняття соціальної компетентності молодших школярів; визначити сутність та функції ранкових зустрічей в початковій школі; виявити особливості організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти; здійснити опис процедури дослідження; проаналізувати результати дослідження сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти; розробити шляхи підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти; оцінити педагогічну ефективність запропонованих заходів.
- 5. Перелік графічного матеріалу:** 9 таблиць, 4 рисунки із результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Томченко М.А	02.02.23	02.02.23
Розділ 1	Томченко М.А	20.02.23	20.02.23
Розділ 2	Томченко М.А	03.04.23	03.04.23
Розділ 3	Томченко М.А	05.06.23	05.06.23
Висновки	Томченко М.А	04.08.23	04.08.23
Додатки	Томченко М.А	04.09.23	04.09.23

7. Дата видачі завдання: 07.02.2023

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-лютий	виконано
2	Написання вступу	лютий	виконано
3	Написання першого розділу	лютий-березень	виконано
4	Написання другого розділу	квітень-травень	виконано
5	Написання третього розділу	червень-липень	виконано
6	Написання висновків	серпень	виконано
7	Оформлення додатків	вересень	виконано
8	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
9	Захист	грудень	виконано

Студент _____ П. С. Шульга
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ М. А. Томченко
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Ю. Є. Зубцова
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 66 с., 9 таблиць, 4 рисунки, 30 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: розкрити теоретичні та практичні особливості ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти, винайти шляхи її вдосконалення задля підвищення ефективності соціалізації учнів.

Об'єкт дослідження: ранкові зустрічі з учнями початкової школи.

Предмет дослідження: особливості ранкової зустрічі як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.

Методи дослідження: вивчення та аналіз науково-методичної літератури; обстеження, спостереження, бесіда, кількісний та якісний аналіз.

Теоретичне значення: обґрунтовано та експериментально доведено можливість використання ранкових зустрічей для формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці конкретних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти. Ці рекомендації можуть бути використані вчителями початкових класів при формуванні плану роботи на ранкових зустрічах.

Галузь використання: заклади освіти.

РАНКОВІ ЗУСТРІЧІ, ПОЧАТКОВА ШКОЛА, ОСВІТА, СОЦІАЛІЗАЦІЯ,
КОМПЕТЕНТНІСТЬ, КОМУНІКАЦІЯ, СОЦІАЛЬНІ НАВИЧКИ

SUMMARY

Shulga P. S. Morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education.

The qualification work consists of an introduction, 3 parts, findings, a list of references (31 items), and 3 addenda on 6 pages.

The problem of forming social competence, primarily among children of primary school age, through the organization of morning meetings is one of the most important in modern education of primary school children.

The purpose of the study: to reveal the theoretical and practical features of morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education, to find ways to improve it in order to increase the effectiveness of socialization of students.

To achieve the main goal, the following tasks must be completed:

- 1) reveal the concept of social competence of younger schoolchildren;
- 2) determine the essence and functions of morning meetings in primary school;
- 3) to reveal the peculiarities of the organization of morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education;
- 4) describe the research procedure;
- 5) to analyze the results of the research on the formation of social competence of primary education students;
- 6) to develop ways to increase the effectiveness of organizing morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education;
- 7) evaluate the pedagogical effectiveness of the proposed measures.

Object of research: morning meetings with primary school students.

The subject of the study: peculiarities of the morning meeting as a means of forming the social competence of students of primary education.

In the first chapter “Theoretical aspects of using morning meetings as a means

of forming the social competence of students of primary education “the concept of social competence of younger schoolchildren is revealed; the essence and functions of morning meetings in primary school are determined; the peculiarities of the organization of morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education are revealed.

In the second chapter “Empirical study of the formation of social competence of students of primary education” a description of the research procedure is carried out; the results of the study of the formation of social competence of primary education students were analyzed; ways of increasing the effectiveness of organizing morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education have been developed.

In the third chapter, “Directions for improving the organization of morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education”, ways of increasing the effectiveness of the organization of morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education have been developed; the pedagogical effectiveness of the proposed measures was assessed.

The practical significance of the obtained results lies in the development of specific recommendations aimed at increasing the effectiveness of the organization of morning meetings as a means of forming the social competence of students of primary education. These recommendations can be used by primary school teachers when forming a work plan for morning meetings.

Keywords: morning meetings, elementary school, education, socialization, competence, communication, social skills

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні аспекти використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.....	11
1.1. Поняття соціальної компетентності молодших школярів.....	11
1.2. Сутність та функції ранкових зустрічей в початковій школі.....	18
1.3. Особливості організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.....	26
Розділ 2. Емпіричне дослідження сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти	34
2.1. Опис процедури дослідження.....	34
2.2. Аналіз результатів дослідження сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.....	42
Розділ 3. Напрями вдосконалення організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.....	55
3.1. Шляхи підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.....	55
3.2. Педагогічна ефективність запропонованих заходів.....	64
Висновки.....	75
Список використаних джерел.....	75
Додатки.....	79

ВСТУП

Освіта спрямовує людину на формування нових життєвих компетентностей, стратегій, посилення гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Формування соціальної компетентності у молодших школярів є одним з найбільш актуальних завдань сучасної початкової ланки освіти, оскільки ця компетентність визначає успішність в їх повсякденному житті, стимулюватиме їх інтеграційні процеси, дозволяючи не тільки адаптуватися, але й активно впливати на життєві події, засвоювати певні соціальні позиції, змінювати навколишню дійсність і самого себе.

Концепція Нової української школи наголошує на наскрізних вміннях, необхідних для формування успішної особистості, зокрема: «спілкування державною мовою, вміння вчитися впродовж життя, соціальної та громадянської компетентностей, творчо мислити, вміти співпрацювати, досліджувати, організовувати свою діяльність, рефлексувати, робити вибір, ухвалювати рішення, а також здорового способу життя». Сформувані ці вміння педагогам допомагають ранкові зустрічі. З їх допомогою педагоги створюють позитивну атмосферу у класі на весь час перебування дітей у школі, формують ті цінності, що стають основою для створення відповідальної та дбайливої спільноти дітей. Щоденні вітання, цікаве подання матеріалу, групова робота, ігри та завдання розвивального характеру, диференційований підхід до кожного учня допомагають учителям згуртувати дитячі колективи, сприяють розвитку навичок спілкування, логічного мислення молодших школярів, їхньої творчої уяви, самостійності, формуванню всебічно розвиненої особистості громадянина і патріота, здатного до інновацій.

Відтак проблема формування соціальної компетентності, насамперед у дітей молодшого шкільного віку, через організацію ранкових зустрічей є однією з найважливіших у сучасному вихованні молодших школярів.

Ранкові зустрічі як засіб формування соціальної компетентності здобувачів

початкової освіти розглядали різні науковці, серед яких слід виділити: Н. Бібік, Т. Воронцова, Н. Гавриш, Т. Гарачук, С. Геращенко, Н. Климова, О. Ковальова, Н. Лук'янчук, Т. Павлова, М. Рафальська, О. Рейпольська, Ю.Ю. Савченко, О. Юрченко тощо.

Об'єкт дослідження: ранкові зустрічі з учнями початкової школи.

Предмет дослідження: особливості ранкової зустрічі як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.

Мета дослідження: розкрити теоретичні та практичні особливості ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти, винайти шляхи її вдосконалення задля підвищення ефективності соціалізації учнів.

Для досягнення головної мети необхідно виконати наступні завдання:

1. Розкрити поняття соціальної компетентності молодших школярів.
2. Визначити сутність та функції ранкових зустрічей в початковій школі.
3. Виявити особливості організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.
4. Здійснити опис процедури дослідження.
5. Проаналізувати результати дослідження сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.
6. Розробити шляхи підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.
7. Оцінити педагогічну ефективність запропонованих заходів.

Методи дослідження, які було використано для оцінки використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти:

- 1) теоретичні – вивчення та аналіз науково-методичної літератури щодо використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти;
- 2) емпіричні – обстеження, спостереження, бесіда, констатувальний,

контрольний етапи дослідження;

3) статистичні – кількісний та якісний аналіз даних констатувального і контрольного етапів дослідження.

База дослідження: Запорізька гімназія № 17 Запорізької міської ради.

Інформаційною базою дослідження були наукові праці українських і зарубіжних вчених, періодичні видання з теми дослідження, законодавчі та нормативно-правові акти України, довідкова література тощо.

Теоретичне значення: обґрунтовано та експериментально доведено можливість використання ранкових зустрічей для формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.

Наукова новизна роботи полягає в більш глибокому дослідженні ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці конкретних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти. Ці рекомендації можуть бути використані вчителями початкових класів при формуванні плану роботи на ранкових зустрічах.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття соціальної компетентності молодших школярів

Соціальна компетентність є складовою життєвої компетентності людини. Сформована соціальна компетентність у молодшого школяра характеризує таку дитину як особистість, відкрити суспільству, що володіє навичками соціальної поведінки, готова до сприйняття соціальної інформації та має бажання більше пізнавати навколишній світ.

Соціалізація постає як двосторонній процес, завдяки якому індивід набуває соціального досвіду, інтегрується в соціальне середовище, в систему існуючих зв'язків, а з іншого боку, активно відтворює ці зв'язки, реалізуючи себе в соціумі. Науково доведено, що лише народившись і живучи в суспільстві, людина стає соціальною істотою. При цьому соціалізована людина не просто пристосовується до обставин навколишнього середовища, а вчиться пізнавати світ, взаємодіяти з ним, набуває позиції суб'єкта соціального життя, який засвоює норми і цінності суспільства, здійснюючи власну діяльність та розвиваючи свою особистість [17, с. 2].

Основними характеристиками молодшого шкільного віку є:

- домінування чуттєво-емоційної складової свідомості над раціональною;
- високий рівень емоційності, адже розумова діяльність дітей зазвичай забарвлена емоціями; вони не вміють стримувати свої почуття, контролювати їх зовнішній прояв, дуже прямо і відверто висловлюють радість, горе, смуток, страх, задоволення чи невдоволення;
- спостерігається значна емоційна нестійкість (часта зміна настрою,

схильність до афектів, короточасні та бурхливі прояви радості, смутку, гніву, страху тощо);

- домінуюча афективна пам'ять [2, с. 149].

Молодший шкільний вік є важливим сензитивним періодом у становленні особистісного розвитку школяра. Цей процес відбувається в єдності двох складових:

1) соціальна адаптація, основним змістом якої є засвоєння просоціальних, насамперед гуманістичних, цінностей;

2) індивідуалізація, основним змістом якого є формування суб'єктності дитини – усвідомлення та позитивного самоприйняття [4, с. 184].

До молодшого шкільного віку, з одного боку, свідомість дитини досягає певного рівня розвитку для сприйняття гуманістичного аспекту людських взаємин, а з іншого – розвивається необхідна сфера почуттів – емоційне ставлення до оточуючих людей. Важливу роль у структурі ціннісного ставлення відіграють самі почуття. Лише за наявності стійкого позитивного досвіду стає можливим розвиток активного ціннісного ставлення. Крім того, у молодших школярів з'являються нові так звані «соціалізовані» переживання: відчуття комфорту в класному колективі формують відчуття власної значимості [6, с. 98].

Засвоєні в початковій школі стратегії соціальної поведінки можуть стати основою розвитку повноцінної особистості. Тому цілеспрямована допомога у виробленні ефективних стратегій поведінки є необхідною умовою, а розвиток соціальних навичок молодших школярів має стати одним із найважливіших напрямів роботи в початковій школі. Напружена ситуація в сучасному українському суспільстві загострює проблему формування соціальних навичок кожного громадянина, і особливо важливо в цьому напрямку вживати заходів вже з молодшого шкільного віку.

Дослідниця О. Павлик трактує соціальну компетентність як «навички щодо взаємодії з іншими людьми» та відводить їй місце серед компонентів життєвої компетентності (когнітивна, комунікативна, емоційно-вольова, компетентність збереження здоров'я, інформаційна, соціальна) [11, с. 175].

Коваленко В.В. вважає, що соціальна компетентність дитини молодшого шкільного віку – це стверджена здатність особистості, яка виявляється у відкритості до суспільства, навиках соціальної поведінки, готовності сприймати інформаційні повідомлення соціального спрямування, відповідальності перед іншими за свої дії, а також здатність конструювати свою поведінку в комбінованому середовищі реальності (реальної та віртуальної) відповідно до соціальних норм і соціальних цінностей [12, с. 15].

I. Ніколаєску вважає, що соціальна компетентність – це:

- процес і відповідний результат засвоєння і активного відтворення особистістю соціокультурного досвіду (знань, навичок, норм, традицій, цінностей) на основі її соціальної діяльності, спілкування, стосунків;
- інтегративний результат, який передбачає зміщення акцентів з їх накопичення на формування вміння застосовувати досвід для вирішення життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, бути активним у командній роботі, попереджати та вирішувати конфлікти, бути толерантним у складних ситуаціях, виявляти емпатію [13, с. 6-7].

Соціальна компетентність – здатність особистості співпрацювати в групі та команді, мобільність, здатність адаптуватися та визначати особисті цілі та виконувати різноманітні ролі та функції в команді, планувати, розробляти та реалізовувати соціальні проекти індивідуальних та колективних дій, уміння визначати та реалізовувати мету спілкування залежно від обставин; підтримання стосунків, вирішення проблем у різних життєвих ситуаціях, встановлення соціальних контактів.

Соціальна компетентність вимагає від особистості принциповості, здатності відстоювати власну думку, протистояти небажаним впливам, толерантності, а також уміння адаптуватися і, більше того, ефективно діяти в умовах постійної соціальної еволюції. Крім того, вона вимагає як достатнього високого рівня оптимізму, який дає впевненість в успіху, так і достатнього рівня песимізму, який дозволяє реально оцінити себе і свої знання, щоб уникнути непотрібної ейфорії, вимагає усунення прогалин у знаннях і навичках, які

уповільнюють навчальну роботу.

Деякі вчені підкреслюють, що в роботі з молодшими школярами важливо поєднувати процеси формування соціальних і комунікативних навичок, оскільки завдяки цим навичкам діти встановлюють контакти та встановлюють взаємодію з різними людьми, дитина знаходить своє «Я» в суспільстві. Окрім того, вчать ся бачити, використовувати та поважати здібності інших [14, с. 73].

В умовах інформаційного суспільства дитина молодшого шкільного віку оволодіває знаннями про основне призначення, історію, позитивний і негативний вплив медіа на людину; правила поведінки в сучасному інформаційному просторі; сприймати ЗМІ не як самоціль, а як засіб отримання інформації; вміти розрізняти соціальні та асоціальні приклади поведінки в інформаційному просторі; повинен вміти використовувати різні технічні засоби для отримання інформації та навчання; вміти аналізувати та набувати первинних навичок відрізняти правдиву інформацію від неправдивої під час її пошуку. З популяризацією соціальних мереж молодші школярі повинні набути навичок спілкування, щоб запобігти можливому негативізму чи шахрайству [15, с. 61].

Деякі дослідники вважають важливою ознакою сформованості соціальних навичок молодших школярів уміння постійно набувати особистого досвіду соціальної поведінки через створення та аналіз різноманітних життєвих ситуацій як у реальному житті, так і у віртуальному. Сформована соціальна компетентність молодших школярів характеризує дитину як особистість, відкриту суспільству, що володіє навичками соціальної поведінки, готову до сприйняття соціальної інформації та має бажання більше пізнавати навколишній світ [16, с. 37]. Умовами ранкової зустрічі є залучення кожної дитини, її активна участь в обміні досвідом, в обговоренні проблем, у прийнятті рішень в атмосфері довіри, взаємоповаги, взаємодопомоги, співпраці, заохочення та розуміння емоцій кожного.

В. Коваленко виділяє 5 складників (когнітивно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, поведінково-діяльнісний, комунікативний, інформаційно-рефлексивний) та 21 показник соціальної компетентності молодших школярів, що схематично зображені на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1. Складники та показники соціальної компетентності молодших школярів [12, с. 21]

Дії, які повторюються кожного навчального дня, сприймаються дитиною як атрибут класного життя групи та свого власного, викликають позитивні емоції та відчуття від приналежності до цієї групи, від цінностей, які там культивуються та підтримуються, позитивно впливають на утвердження власного «Я».

Усе це дозволяє стверджувати, що ранкові зустрічі сприяють особистісному розвитку дитини. Невимушена поведінка дітей, цілісне включення їх у процес ранкової зустрічі дає можливість навчального спостереження, глибшого розуміння індивідуальних особливостей кожної дитини, без чого неможливе дотримання провідного принципу НУШ – принципу дитиноцентризму.

Особливості соціального розвитку дітей цього віку характеризуються ускладненням процесу соціалізації в цілому за рахунок:

- недостатнього рівня батьківської культури, наслідком чого є – неадекватні очікування від власної дитини, використання засобів виховання, невідповідних її віковим та індивідуальним особливостям;
- значний тиск негативних соціальних процесів і проблем на сучасну сім'ю, як наслідок – значна частка сімей демонструє явну або приховану сімейну дисфункцію, яка проявляється у широких негативних межах у вихованні дитини (починаючи з соціального сирітства), насильства в сім'ї до недостатнього задоволення потреби дитини в батьківській увазі та спілкуванні);
- кількісна перевага таких типів сімей, як однодітні нуклеарні сім'ї, наслідком чого є неможливість компенсувати брак батьківської уваги спілкуванням з бабусями, дідусями, братами/сестрами та іншими близькими родичами;
- відсутність або значне обмеження в житті дитини такого чинника, як вулиця з її множинністю контактів з іншими дітьми, як з однолітками, так і зі старшими чи молодшими;
- значна присутність, здебільшого неконтрольована дорослими, такого чинника як Інтернет, внаслідок чого дитина отримує неадекватну її віку психотравмуючу інформацію, нездатність відрізнити реальну реальність від

віртуальної [3, с. 170].

Поширеним результатом цих негативних впливів є відсутність елементарної довіри до світу, відчуття самотності, незахищеності, неадекватна самооцінка, високий рівень тривожності, агресії (внутрішньої та (або) зовнішньої) тощо [3, с. 170].

У таких умовах початок шкільного життя може стати для дитини стресовою ситуацією, з якою вона може не впоратися без сторонньої допомоги та підтримки. Не випадково вчителі шкіл щорічно спостерігають збільшення кількості молодших школярів із високим рівнем тривожності.

Кожного шкільного ранку дитина відразу після пробудження (що іноді не збігається з її біологічними ритмами, але в усякому разі в прискореному темпі) переживає швидкі ранкові кроки та збори до школи, шлях до закладу, який приводить її стан ближче до стресу, і часто воно так і є.

Ранкові зустрічі (привітання в дружньому колі, обмін думками в спокійному і вдумливому темпі, ігри та розваги під час групових занять, участь у плануванні життя класу, а отже, і власного життя в процесі щоденних новин) з їх несподіванками та різноманітними «цікавинками» не сприймаються дитиною як навчання. Тому ранкові зустрічі виступають своєрідним психологічним амортизатором, плавним і приємним переходом до активного та змістовного навчального дня.

Таким чином, характеризуючи соціальну компетентність молодших школярів, варто відзначити важливу ознаку її сформованості, а саме здатність постійно збагачувати особистий досвід соціальної поведінки шляхом створення та аналізу життєвих ситуацій як у реальному житті, так і у віртуальному. Важливим інструментом у формуванні соціальної компетентності у молодших школярів є ранкові зустрічі.

1.2. Сутність та функції ранкових зустрічей в початковій школі

Головною метою шкільної освіти є створення такої системи, яка б задовольняла пізнавальні потреби кожного учня з урахуванням його нахилів, здібностей та інтересів. Новий освітній стандарт проголошує педагогіку партнерства з особистісно-орієнтованим навчанням, центром якого є дитина. Тому увага вчителя Нової української школи має бути зосереджена на загальному розвитку особистості, здатної критично мислити, яка діє за морально-етичними принципами, здатна приймати відповідальні рішення та має активну життєву позицію. Одним із головних завдань Нової української школи є виховання емпатії у дітей. Сучасні школярі повинні навчитися розуміти свої та чужі почуття, звертати увагу на складність і унікальність особистості. Ранкові зустрічі – важливий інструмент досягнення зазначеної мети.

Ранкова зустріч – це зустріч між молодшими школярами та вчителем на початку дня. Сидячи в колі один навпроти одного, кожна дитина з увагою та повагою вітає інших дітей, після чого протягом короткого часу ділиться своїми враженнями з однолітками, які з повагою слухають, ставлять запитання та коментують. Потім уся група бере участь у короткій груповій вправі, спрямованій на розвиток академічних навичок, командного духу та почуття єдності. Ранкова зустріч завершується обміном щоденними новинами, які зазвичай готує вчитель для представлення навчальних завдань дня.

С. Герашенко під ранковими зустрічами розуміє заплановану на початку дня форму роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учнів між собою та вчителем. Зустріч усього класу з учителем передбачає неформальне, партнерське та дружнє спілкування для створення позитивної атмосфери в дитячому колективі та планування робочого дня. Важливим у практиці такої форми роботи є створення клімату довіри, залучення кожного до прийняття рішень, рівноправність у співпраці, щирість і неупередженість позиції вчителя [19, с. 6].

Н. Ларіонова ранкові зустрічі в початковій школі розглядає як:

- практику, яка зазвичай проводиться на початку дня, під час якої вчитель і учні утворюють коло і здійснюють кілька різнопланових пізнавальних дій, які створюють позитивну основу для всього дня в цілому і навчальної структури зокрема, формують відповідальне та дбайливе класне співтовариство, що забезпечує розвиток у дітей навчальних, соціальних та експресивних навичок, впровадження демократичних цінностей;

- педагогічну технологію – сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають особливий набір і склад форм, методів, засобів навчання [1, с. 173].

Ранкова зустріч – це спланована та структурована зустріч, яка займає важливе місце в щоденному розкладі занять, де панує атмосфера уваги та відповідальності. Вчителі визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і приділяють їй 15-25 хвилин на початку дня, щоб створити позитивну атмосферу серед учнів протягом усього навчального дня.

Ранкова зустріч дає молодшим школярам можливість спілкуватися, брати участь у колективних дискусіях, оперувати фактами, дискутувати, а викладачам – вести та розвивати навички ефективного спілкування. Ранкова зустріч – чудове місце, де діти не бояться висловлювати свою думку, будучи впевненими, що їх усі почують, вони в свою чергу розвинуть свої риторичні здібності, навчаться уважно слухати інших і задавати фонові запитання, не перебиваючи, отримують досвід вирішення конфліктних ситуацій словами, запропонують власні ідеї. Тому «дітям потрібен практичний досвід, щоб висловлювати власні думки, краще пізнати себе, розпізнати сильні сторони й таланти однолітків» [22, с. 9].

Завдяки ранковим зустрічам діти вчаться поважати різноманітність, а відтак розвивають свої соціальні навички. Школярі активно визнають і приймають, що кожна людина рівна з точки зору статусу людини. Діти усвідомлюють, що людина унікальна і має свої індивідуальні особливості, які визначаються статтю, віком, фізичними можливостями, релігійними переконаннями, соціально-економічним становищем тощо. Діти також вчаться

емпатії – здатності розуміти почуття інших і виявляти емпатію без засудження. В результаті відбувається соціальна взаємодія, формуються позитивні зв'язки, здатність співпереживати, розуміти інших і піклуватися про них, розуміти емоції та керувати ними, просоціальна поведінка, повага до інших. Учні стають більш соціально компетентними та схильними до співпраці [23, с. 67].

Щоденне переживання ранкової зустрічі у поєднанні з приємним навчальним днем, організованим відповідно до гуманістичних цінностей Нової української школи, сприяє збереженню здоров'я дитини, формуванню в неї життєвого оптимізму, а також наявності позитивної перспективи. Початок шкільного життя знаменується появою для дитини нового соціального середовища, нового статусу і відповідної соціальної ролі.

Таким чином виникає комплекс завдань, від успішності виконання яких залежить не тільки успішність навчання, але й життя дитини в цілому:

- адаптація до умов шкільного життя;
- опанування нової соціальної ролі;
- адаптація до нових мікросоціальних умов;
- набуття соціальної ідентичності з класним колективом [4, с. 384].

Значення ранкової зустрічі в початковій школі є дуже важливим, оскільки цей засіб є способом реалізації таких моментів у формуванні соціальної компетентності:

- створення спільноти. Спільнота дає відчуття причетності. Членів спільноти пов'язують спільні інтереси та цінності. Люди, які відчують себе частиною спільноти, виходять за рамки своїх безпосередніх особистих інтересів заради блага групи. Вони піклуються один про одного. Коли вони відчують себе частиною спільноти, вони більше й довше працюють на її інтереси. Вони знають сильні сторони кожного учня в класі і в разі потреби можуть ними скористатися. Вони вчаться один у одного, розширюючи знання та досвід кожного члена спільноти. У процесі спільної роботи між членами спільноти виникає довіра. Спільноти можуть покращуватися, отримуючи відгуки одна від одної;

- розвиток комунікативних навичок. Уміння говорити і слухати є найважливішими якостями, необхідними для демократичної культури. Учні молодших класів можуть висловити свою думку, почути відмінні думки інших і проаналізувати їх. Ранкова зустріч дозволяє дітям брати участь у групових дискусіях, а вчителям – активно моделювати та розвивати ефективні комунікативні навички дітей.

Діти, які вміють ефективно спілкуватися:

- висловлюють свої думки так, щоб вони були зрозумілі іншим;
- уважно слухають, коли говорять інші;
- розв'язують задачі за допомогою слів;
- пропонують свої ідеї класу.

Ці навички важливі для успішної командної роботи, спільного навчання та вирішення конфліктів. Ранкова зустріч – ідеальна можливість розвинути ці навички.

Від молодших школярів очікується внесок у роботу групи в навчальній, соціальній, емоційній та практичній сферах. Діти потрібні, на них дивляться інші, їх цінують за особистий внесок. Дітям потрібен практичний досвід, щоб висловити власні думки, краще пізнати себе, розпізнати сильні сторони й таланти однолітків. Такі заходи, як ранкова зустріч, дозволяють постійно розвивати ці навички;

- розвиток соціальних навичок. Завдяки практиці ранкової зустрічі учні початкової школи переходять від зосередженості на собі до вітання інших. Соціальні переваги такого підходу сприяють розвитку емпатії, активному слуханню однолітків і навчанню дітей розуміти позицію інших. Здатність сприймати точку зору інших руйнує упередження, сприяє толерантності та визнанню відмінностей. Такі соціальні навички допомагають людям жити у взаємній повазі та створюють умови для позитивного та відкритого спілкування між різними членами суспільства. Це основні навички, необхідні для демократії.

Соціальні навички не розвиваються ізольовано, а також коли діяльність і поведінка чітко визначені. Уміння ефективно говорити та слухати, робити вибір

і вирішувати конфлікти, коли вони виникають, є важливими елементами функціонування будь-якої спільноти. Дітям потрібна спокійна та інклюзивна атмосфера. Їм потрібна можливість переживати та розповідати історії, спілкуватися та насолоджуватися присутністю своїх однолітків різними способами;

- створення позитивної атмосфери. Щоденні вправи, які виконуються під час ранкової зустрічі, допомагають учням налагодити зв'язок зі своїми однолітками, навчитися співпрацювати, утримуватися від критики інших і поважати інших як особистостей.

Позитивна атмосфера в класі створюється завдяки:

- атмосфери довіри;
- відчуття приналежності до громади;
- участі у прийнятті рішень;
- доброзичливості і підбадьорювання однолітків;
- вільного від будь-якої критики педагогічного ставлення;
- очікування точних результатів;
- справедливості і неупередженості.

На думку вчених, показником успішної адаптації до умов шкільного навчання, що, у свою чергу, є умовою прийняття нового статусу і ролі учня, є перше психічне новоутворення цього віку – внутрішня позиція школяра, як формування стійкого загального позитивного ставлення дитини до школи [2, с. 150].

Враховуючи особливості емоційної сфери дитини цього віку, пріоритетність емоційно-чуттєвої складової свідомості та зазначені вище особливості ранкових зустрічей, можна стверджувати, що цей прийом дає дитині найбільше можливостей для переживання багато позитивних емоцій і вражень, отримання задоволення. Приналежність до групи в молодшому шкільному віці досягається через безпосереднє почуття приналежності. Ранкові зустрічі забезпечують такі відчуття, з одного боку, через об'єднання в коло, а з іншого боку, через комплекс різноманітних форм спілкування (тактильного, зорового,

слухового, вербального).

Повторюваність системи контактів у поєднанні з поглибленням розуміння себе та інших як суб'єктів спілкування, сам характер спілкування як спільної діяльності сприяє формуванню адекватних міжособистісних стосунків. Тобто використання ранкових зустрічей з молодшими школярами дозволяє досягнути наступних функцій: адаптація до шкільного життя, забезпечення позитивного сприйняття нового соціального статусу учня/школяра, на основі якого успішно засвоюються всі компоненти відповідної ролі; набуття соціальної ідентичності як переживання та усвідомлення належності до класової групи; соціально-психологічна адаптація як організація мікросоціальних взаємодій, формування адекватних міжособистісних стосунків.

Коли дитина приходить до школи, навчання стає основним видом діяльності, успішність якого залежить, насамперед, від ставлення самої дитини. Психопедагогічною особливістю молодшого шкільного віку є те, що на основі переживання почуття задоволення своїми досягненнями у дитини спочатку формується інтерес до самого процесу навчальної діяльності без усвідомлення її значущості [2, с. 150].

На ранкових зустрічах таким досягненням є все, що може продемонструвати дитина: відображення власного досвіду, знань, отриманих не тільки в процесі навчання, а й в результаті творчої діяльності (малюнки, фотографії, конструкції з кубиків LEGO тощо), інформація про своє хобі, домашню тварину тощо, повідомлення в авторському кріслі, демонстрація розуміння почутої від когось інформації, висловлення власних думок, участь у логічних і рухливих іграх тощо. Посилення почуття задоволення через схвалення і заохочення вчителя та інших дітей забезпечує формування інтересу до змісту навчальної діяльності.

Спілкування учнів цього віку має свої особливості:

- 1) у процесі спілкування домінують комунікативна та інтерактивна функції;
- 2) має місце дисбаланс між вербальною і невербальною комунікацією

на користь останньої [5, с. 160].

Ранкові зустрічі ставлять дитину в ситуацію активного спілкування з одночасним спостереженням за спілкуванням інших учасників, зокрема вчителя, що слугує орієнтиром для ефективної взаємодії та сприяє формуванню системи комунікативних навичок: слухання партнера, виробляючи тактику спілкування, доречно використовувати невербальні засоби спілкування та мовленнєвий етикет. Як показують спостереження, позитивна динаміка у розвитку власних комунікативних здібностей добре усвідомлюється самою дитиною, що, у свою чергу, стимулює її комунікативну активність і мінімізує наявні внутрішні комунікативні бар'єри.

Таким чином, можна визначити функцію ранкових зустрічей як розвиток системи комунікативних навичок. Доброзичлива невимушена атмосфера спілкування в гуртку сприяє природності поведінки дітей, їх відвертості, відповідності внутрішнього емоційного стану та його зовнішніх проявів. У поєднанні з практикою визначення свого стану за календарем настрою, обговоренням емоційного стану учасників зустрічі та його причин гарантує формування емоційного інтелекту дитини – вміння розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію та бажання інших людей і свої власні, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших для вирішення практичних завдань. Інтенсивність, багатовекторність спілкування, його суб'єктивний характер, спостереження за поведінкою учасників під час викладу своїх думок, установок, обміну соціальним досвідом, обговорення дій сприяють формуванню соціального інтелекту – здатності до спілкування, розуміння поведінки іншої людини, а також уміння діяти залежно від ситуацій.

Особливе місце в системі контактів під час ранкової зустрічі, виходячи з сутнісних психолого-педагогічних особливостей молодших школярів, посідає тактильне – генетично своєрідна форма спілкування. Водночас вони є найпопулярнішим і найефективнішим способом подолання дитиною цього віку життєвих труднощів (так звана стратегія «обіймаю, переживаю, гладжу»).

Дуже важливою функцією, яку виконують ранкові зустрічі, є діагностика.

Адже це допомагає оцінити емоційний стан дитини, її настрій, рівень стресу тощо.

Усі визначені нами функції ранкової зустрічі являють собою систему: вони взаємодіють, впливають одна на одну та доповнюють одна одну. Реалізація цієї системи функцій забезпечується лише за умови виконання всіх викладених вище психолого-педагогічних вимог до проведення ранкового кола.

Отже, ранкові зустрічі в початковій школі виконують комплекс функцій: формування життєвого оптимізму; охорона здоров'я; адаптація до шкільного життя; позитивне сприйняття нового соціального статусу/ролі; формування інтересу до змісту навчальної діяльності; набуття соціальної ідентичності з класним колективом; соціально-психологічна адаптація; розвиток системи комунікативних навичок; тренування емоційного інтелекту; тренування соціального інтелекту; діагностика.

Цінним є той факт, що ранкова зустріч заохочує молодших школярів до демократичного ставлення й поведінки, отже, опосередковано, знайомить їх із демократичними компетентностями:

- цінності: повага до людської гідності та прав людини (інклюзія); визнання цінності культурного багатоманіття; визнання цінності демократії, справедливості, рівності і верховенства права;

- ставлення: відкритість до інших культур, переконань та світогляду інших людей; повага; громадянська свідомість; власна та соціальна відповідальність; упевненість у собі;

- навички та вміння: самостійне, аналітичне та критичне мислення; гнучкість та вміння адаптуватися; лінгвістичні, комунікативні навички та багатомовність; навички співпраці [21, с. 4].

Поняття «соціалізація» тісно переплітається з поняттями «виховання» та «розвиток особистості». Розвиток особистості визначається, як процес формування системної якості індивіда внаслідок його соціалізації, тобто засвоєння та відтворення культурних цінностей та соціальних норм, а також саморозвитку і самореалізації в тому суспільстві, в якому він живе. У

найзагальнішому вигляді розвиток особистості можна розглядати, як процес входження людини в нове соціальне середовище та інтеграцію в ньому. У випадку входження до відносно стабільної соціальної спільноти та за сприятливих обставин індивід, за даними психологів, проходить три фази особистісного становлення:

1) адаптацію (засвоєння цінностей та норм, певне уподібнення до інших членів спільноти);

2) індивідуалізацію (пошук засобів утвердження своєї індивідуалізації у процесі ототожнення із соціумом);

3) інтеграцію – найбільш суперечливу стадію, на якій соціум прагне уподобати особистість до власних очікувань, а особистість прагне в той же час персоніфікуватися [21, с. 18].

Так поступово формується чітка структура особистості, закріплюються відповідні особистісні новоутворення, відбувається соціальний розвиток особистості через постійне повторення названих фаз при входженні індивіда до різних соціальних груп.

Таким чином, ранкові зустрічі з молодшими школярами надзвичайно важливі. Вони дозволяють одразу налагодити контакт зі школярами, оточити їх доброзичливою атмосферою, надати сил перед початком навчального дня та підбадьорити. Саме на зустрічах дитина вчиться спілкуватися з друзями, вирішувати спільні завдання, відстоювати свою думку, піклуватися про інших і бути членом спільноти.

1.3. Особливості організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти

Ранкові зустрічі забезпечують атмосферу сумлінного навчання та створюють атмосферу довіри. Турбота один про одного, відчуття емоційної захищеності, необхідної для обміну важливими ідеями та досвідом, готовність

допомогти друзям – ось ті якості, які відображають суть ранкових зустрічей. А разом з тим відбувається формування громадянських якостей юних українців.

Аналіз методичної літератури та навчальної практики доводить наявність підходу до використання ранкової зустрічі як освітньої технології з певним алгоритмом реалізації, логічно послідовним виконанням структурних компонентів (етапів).

У методичних публікаціях останніх років наявні різні варіанти виділення основних компонентів ранкової зустрічі, які представлено на рисунку 1.2.

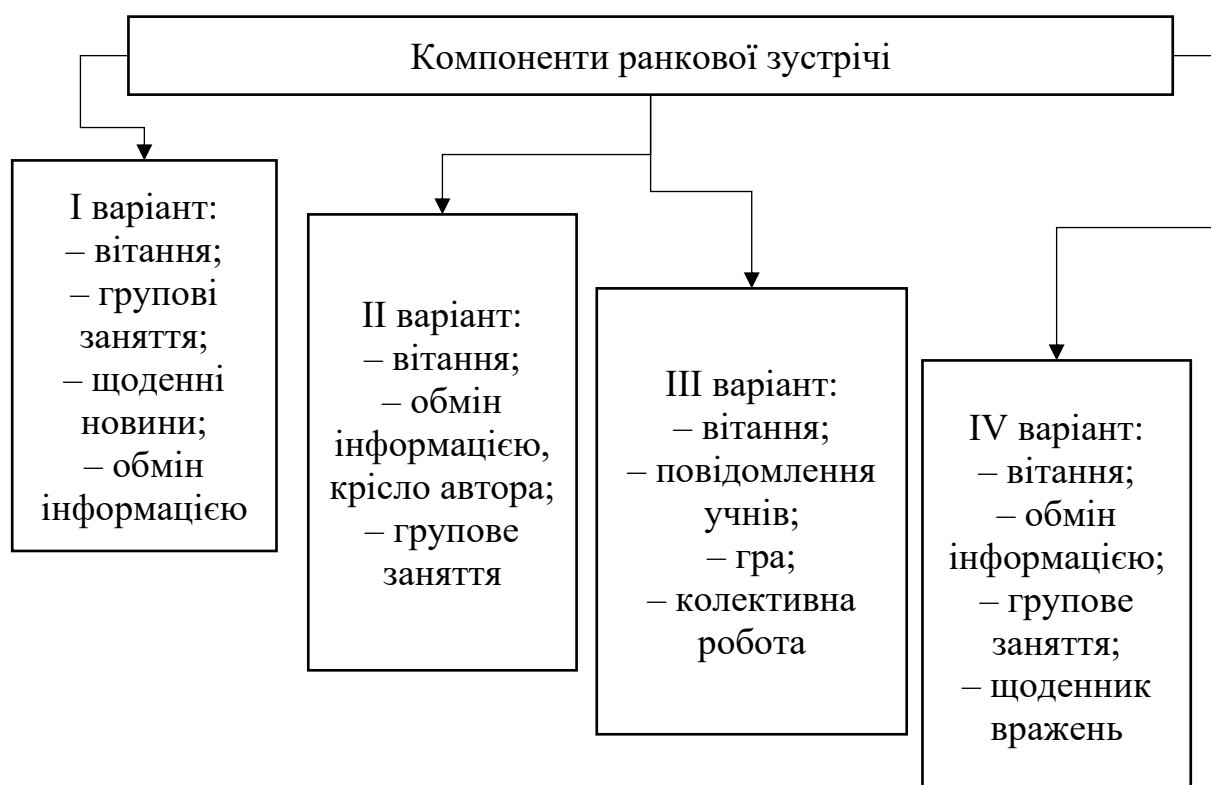

Рисунок 1.2. Варіанти формування компонентів ранкової зустрічі

Першою складовою ранкової зустрічі є організаційна складова, яка включає:

- визначення часу і тривалості ранкової зустрічі;
- вибір місця розташування;
- підготовку предметно-просторового середовища;
- об'єднання дітей у коло.

Розглянемо один з варіантів докладніше:

1. Вітання. Відомо, що день починається з привітання, тому саме привітання відіграє важливу роль у структурі ранкової зустрічі. Вчитель повинен привітати кожну дитину, запросивши всіх до класу. Обов'язково слід звертатися до дитини на ім'я, бути добрим та доброзичливим. Процес привітання зазвичай відбувається по колу зліва направо. Ознайомлюючи дітей із привітанням, педагогу важливо відразу й чітко сформулювати правила: доречна поведінка, доречні рухи, правильна постава, впевнений і спокійний голос, прямий погляд, доброзичливий вираз обличчя, доречні жести та вирази, міміка, підготовка до активної демократичної позиції. З самого початку необхідно підкреслити, що поведінка учнів є прикладом для наслідування, тому учень сам відповідає за свою поведінку [20, с. 140].

Учитель повинен представити різні форми вітання. Вони мають бути веселими, демократичними, різноманітними, сучасними, приємними, а отже, учні їх сприймуть, використають і підтримають. Це вигуки та вітання різними мовами, вітання жестами, використання вербальних і невербальних засобів, офіційні виступи та використання пісень, віршів, потішок, мелодій, спеціальних кодів тощо. Проте час від часу привітання варто змінювати. Педагогу слід пам'ятати про інклюзивний підхід до привітань і планувати привітання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей [22, с. 14-15].

Учні та вчитель (асистент, якщо він є) стають у коло. Запрошуються всі діти, переконавшись, що вони є важливими членами групи. До кожного звертаються по імені, що сприяє створенню атмосфери дружби та приналежності до групи. Привітання налаштовує на спокійний, розважливий лад наступного елемента зустрічі.

2. Групові заняття. Починається після спокійного ознайомлення з інформацією. У класі відчуття єдності та радості створюється завдяки виконанню пісень, участі в іграх та коротких швидких уроках. Ігри та заняття, позбавлені елементів змагання, кооперативні по суті, враховують індивідуальний рівень розвитку тих чи інших умінь дітей. Ці групові заняття здебільшого пов'язані з програмою або предметом, який зараз вивчається в класі.

Мета проведення гурткового заняття – згуртувати та об'єднати школярів. Кожен член команди бере участь у загальних заходах, які не передбачають суперництва, конкурентного характеру, де діють співпраця, співдружність і спільнота. Такі заняття вимагають від дитини критичного мислення, активного способу життя, співпраці, участі у спільній діяльності, наполегливості тощо. Звертаємо увагу, що групові заняття у 3-4 класах мають бути більш структурованими та містити вправи та завдання, пов'язані з навчальною програмою.

Групові заняття, які сприяють розвитку навичок читання, мовленнєвої експресії, математичних здібностей, забезпечують соціальний та навчальний розвиток і водночас формують сильні сторони особистості на користь усієї групи. Групові заняття повинні приносити дітям задоволення, спонукати до веселощів, давати можливість вчитися на власних помилках, вчити спільно вирішувати проблеми, сприяти розвитку навчальних навичок, розвивати спритність, координацію рухів, бажання перемоги, силу волі тощо [20, с. 141].

Педагоги-практики радять вчителям початкових класів об'єднатися, створити банк ігор та розваг і використовувати їх на групових заняттях. Ці ігри та розваги повинні включати рухову активність, елементи наукових досліджень, використання мови, відпрацювання математичних дій, використання музики, елементів хореографії, пісень тощо. Ці ігри та розваги повинні враховувати тематику програми або тематику тижня, віковий рівень, індивідуально-психологічні особливості дітей, досвід проведення групових занять, досвід участі групи в колективних справах тощо [22, с. 18-19].

3. Обмін інформацією. Учні висловлюють свої думки, діляться ідеями та пропонують важливі для них теми для обговорення. Діти мають можливість дізнатися щось одне про одного. Обмін інформацією допомагає розвинути навички, які дозволять дітям молодшого шкільного віку навчитися говорити та слухати з упевненістю. Кожна дитина може поставити запитання чи зробити коментар, а учень, який ділиться інформацією, відповідає на запитання та коментарі своїх однолітків.

Обмін інформацією здійснюється з метою обміну важливими питаннями, висловлення власної думки, демонстрації власних ідей. Таким чином діти чують думку інших, дізнаються більше інформації та мають можливість краще пізнати себе. Це дає учням можливість відчувати себе вільно, вчить їх виражатися в цілому, почуватися невимушено, комфортно, спокійно. Є почуття небайдужості до інших, участі у спільній справі, довіри, бажання бути почутим і зрозумілим. Слід зазначити, що саме обмін інформацією розвиває вміння дітей задавати правильні запитання та давати правильні відповіді. Викладачі можуть задавати різні типи питань під час роботи у великих або малих групах, щоб продовжити групові дискусії та дослідження [20, с. 140].

4. Щоденні новини. Це коментар до письмового оголошення, яке щоденно вивішується на відповідному стенді чи вивісці. Письмове оголошення готує учнів до того, що їм потрібно вивчити цього дня, і дає їм можливість поміркувати над подіями та знаннями попередніх днів. Щоденні новини допомагають дітям практикувати навички навчання, які допомагають їм розвивати свої математичні та розмовні навички. Щоденні новини можуть містити різноманітні завдання (заповнення календаря, перегляд розкладу роботи, створення розкладу погоди), які активують початок індивідуальної роботи або діяльності в центрах активності.

Мета завершального етапу ранкової зустрічі – щоденних новин – подати відкриту інформацію. Саме завдяки щоденним новинам учні отримують важливу інформацію в усній чи письмовій формі. Щоденні новини допомагають учню структурувати навчальний день, будувати власний розклад, виходячи з розкладу занять, знати про щоденну діяльність класу, висловлювати свою думку, записуватися на авторське крісло, привітати з днем народження чи подати оголошення. Щоденні новини розвивають інтерес, допитливість, критичне мислення, надають доступ до інформації та вчать нею користуватися [20, с. 141].

Щоденну інформацію потрібно писати і вивішувати, щоб її бачили всі. Вони, як правило, структуровані, складаються з постійних елементів і можуть містити: привітання в різних формах; календарна інформація (число, місяць, рік);

інформація про тему тижня або тему обговорення; план роботи на день та його пояснення; повідомлення щодо конкретних видів робіт (екскурсія, похід, курси) або завдань; запити або завдання, які вимагають розгляду, планування або виконання; оголошення, запрошення чи термінові оголошення [22, с. 24].

Такі заходи дозволяють дітям розвивати соціальні та академічні навички, поєднуючи соціальний, емоційний та інтелектуальний розвиток кожного учня. Повторення позитивного досвіду сприяє розвитку доброзичливості, співпереживання та залучення та дає результати як у класній спільноті, так і за її межами.

Середовище (всередині чи поза стінами) має бути привітним, зручним і достатньо просторим, щоб там могли зібратися всі учні класу. Для проведення ранкової зустрічі не потрібно багато матеріалів. Для ранкової зустрічі потрібен час, визначене місце, килимок або інше покриття для підлоги, а також кабінка чи дошка.

Планування ранкової зустрічі здійснюється так само, як і планування уроків. При плануванні всіх компонентів зустрічі необхідно враховувати:

- інтереси та ідеї кожної дитини;
- інтереси та ідеї групи;
- навчальні предмети;
- ідеї, що виникли;
- проблеми або занепокоєння, що виникають у результаті коментарів або групових обговорень.

Рекомендована послідовність елементів – привітання, обмін інформацією, групова діяльність, щоденні новини – може бути змінена відповідно до потреб кожного класу. Деякі вчителі закінчують ранкову зустріч груповою діяльністю, оскільки це створює відчуття спільності та готує клас до роботи дня. Інші закінчують ранкову зустріч щоденною інформацією, оскільки це створює перехід до навчального матеріалу. Дехто проводить обмін інформацією окремо від ранкової зустрічі, щоб скоротити його або зробити більше акценту на цьому компоненті. Вчителі можуть експериментувати та знаходити те, що найкраще

підходить для їхнього класу. Відповідаючи на потреби та інтереси класу, ранкова зустріч стає їх надбанням і тому набуває більшого значення для дітей.

Основні вимоги до організації ранкового кола:

- учитель виступає в ролі фасилітатора (людини, яка сприяє тому, щоб все пройшло правильно, але не намагається жорстко контролювати процес);
- основним суб'єктом цієї навчальної діяльності є учень;
- зручність предметно-просторового середовища;
- інклюзія – включення кожної дитини, її активна участь в обміні досвідом, в обговоренні проблем, які хвилюють дітей і безпосередньо їх стосуються, у прийнятті рішень;
- інтерактивний та невимушений характер зустрічі;
- активне використання ігрових прийомів і технологій;
- спокійна атмосфера довіри, взаємоповаги, взаємодопомоги, співпраці [1, с. 173].

Дотримання описаних вище вимог до ранкової зустрічі гарантує повний комфорт дитини:

- фізичний – відповідність фізичних і соматичних потреб дитини предметно-просторовим умовам середовища зустрічі;
- психологічний – забезпечення дитині відчуття задоволення, спокою, безпеки;
- інтелектуальний – задоволеність дитини своєю розумовою діяльністю, її результатами, а також задоволення потреби в отриманні нової інформації.

Н. Стрельцова та М. Банник рекомендують, щоб перші ранкові зустрічі були короткими (близько 3-5/10 (хвилин)) з одним-двома заняттями. Поступово тривалість збільшуватиметься (до 10-15/20-25 хвилин), а кількість заходів – до 3-4. Головна вимога до місця проведення – достатній простір для формування кола та фізичний комфорт учнів, вчителя та інших учасників. Можливо, бажано мати ігрову кімнату, практичне та естетичне місце на шкільному подвір'ї, або поруч із ним, в шкільному коридорі тощо. Для зручності зустрічі є можливість змінювати місця проведення місць на різних етапах зустрічі. Усі учні повинні

брати участь у підготовці предметно-просторового середовища: розставляти меблі, розгорнути килим, розкласти килимки, розкласти необхідні матеріали на стенді тощо. Коло ранкової зустрічі можна формувати по-різному: довільно, залежно від зросту дітей, за кольором очей і волосся дітей, за черговістю надходження до класу тощо [10, с. 13-14].

Отже, роль ранкової зустрічі як ефективної практики полягає у формуванні системи цінностей Нової української школи. Саме ранкова зустріч закладає фундамент для змін у системі початкової освіти, дає учням і вчителям відчуття успіху, залучає до спільної справи, формує світогляд дитини, є основою для розвитку емпатії та виховання відповідальності та патріотизму, справедливості, чесності, доброти тощо. Така форма роботи в НУШ тренує та розвиває навчальні та соціальні навички, зокрема інтелектуальний, соціальний, духовний та емоційний розвиток школярів. Без перебільшення, ранкова зустріч – це блискучий зразок класного колективу та демократичного суспільства майбутнього.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

2.1. Опис процедури дослідження

Початкова освіта здійснює цілеспрямований вплив на вибір цінностей, норм поведінки та ідеалів. Вона виступає і як фактор, і як засіб соціалізації дитини в новому соціальному середовищі. У межах гуманістичного спрямування визначалися цілі, методи і форми сучасної освіти, що розвивається під суспільним впливом. Особистісний підхід, який став стрижнем моделі особистісного виховання, відроджує суб'єктність, дає розуміння соціальності людини, гармонізує два принципово різні і навіть протилежні виховні процеси – соціальний та індивідуальний.

Соціалізація як процес засвоєння дитиною правил і норм, необхідних їй для нормального функціонування в суспільстві, вона відбувається різними шляхами: спонтанно, в результаті несанкціонованих впливів, поза планами і контролем дорослих; у процесі, відносно керованому та контрольованому батьками та педагогами (через визначення певних норм соціальної поведінки, умов і вікових обмежень); внаслідок самоосвіти.

Таким чином, соціалізуючий вплив здійснюється, як правило, шляхом вкраплення спеціально підбраного змісту в різні навчальні предмети або створення окремого курсу, що істотно підсилює мету цього процесу. У нашому дослідженні таким заходом стали ранкові зустрічі з учнями початкової школи, як спосіб розвитку соціалізації дитини на основі компетентнісного підходу.

Експериментальна частина дослідження проводилась на матеріалах Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради. В дослідженні приймали участь 40 дітей початкової школи, серед них 20 дівчат та 20 хлопців. Тобто в дослідженні приймали участь 2 початкових класи: 2-А та 2-Б по 30 дітей в

кожному. Відповідно діти були розділені на 2 групи, а саме на контрольну та експериментальну групу.

Важливою умовою експерименту було формування або відбір груп. Відомо, що найпростіший спосіб провести експеримент – порівняти стан до і після. В експериментальній групі ранкові зустрічі проводились за новим алгоритмом, тобто відбулись контрольовані змінні. У контрольній групі незалежні змінні залишилися без змін, тобто ранкові зустрічі відбувалися за стандартною схемою.

Дві групи в науковому експерименті були ідентичними (однаковими, схожими за найважливішими характеристиками), оскільки включали дітей приблизно однакового віку та гендерної ідентичності. Принцип подібності двох груп – експериментальної та контрольної – не порушувався протягом усього експерименту, щоб гарантувати чистоту експерименту щодо сформованих груп та поведінки змінних. Дослідження передбачало чітке спостереження за об'єктом – реєстрацію змінних і їх станів, а також регулювання процесів з метою підтримки заданих параметрів стану об'єкта.

Молодші школярі в силу вікових особливостей ще не можуть повноцінно сприйняти сформовані в суспільстві культурні норми, цінності і ставлення до світу природи, предметів і навколишнього середовища. Соціальне оточення для них надто складне, вони ще не в змозі зрозуміти це для себе. Дітям молодшого шкільного віку необхідно побачити, відкрити і пережити певні відносини. Вони засвоюють соціальні норми тільки якщо ставлення дорослих до навколишнього світу яскраво проявляється і виражається, оскільки діти бачать його майже об'єктивно, можна вважати, що дорослі мають представляти їм норми суспільного життя з усіма його цінностями.

Для взаємодії зі світом молодші школярі спираються на знання, досвід, оцінки, цінності та поведінку свого мікросередовища, де важливу роль відіграють дорослі, а особливо батьки. На формування їхніх ціннісних орієнтацій впливають методи: роз'яснення, приклад, навіювання, переконання, вправи, оцінка тощо. Складовими ціннісних орієнтацій є ціннісне ставлення до природи

та життя. Так, під час ранкових зустрічей початкової школи в експериментальному класі акцент робився на:

- визнання права на життя всіх істот;
- обережне ставлення до будь-яких проявів життя;
- сприйняття життя у всьому його розмаїтті, усіх його проявах і формах;
- повага до предметів, створених людиною – розуміння, що предмети створені завдяки праці людини вимагають дбайливого ставлення, через наявність їхньої користі у житті людини; отримання задоволення від сприйняття світу, створеного людиною;
- особистість – прийняття людини як цінності, повага до її автономності, благополуччя, інтересів.

У контрольній групі акцент на ці цінності не робився. Контрольна група працювала на основі визначених у річному плані пріоритетних завдань та напрямів роботи закладу, а також розроблених типових систем і моделей виховання і навчання.

У центрі моделі експериментальної групи було поняття «Я-соціальний образ» школяра. Найближчим середовищем соціалізації були: сім'я, школа (вчителі, однолітки), суспільство (соціальні інститути). Соціальна складова моделі експериментальної групи була забезпечена простором соціалізації:

- співпраця з суспільством (школа, бібліотека тощо);
- підвищення рівня готовності батьків до створення умов для соціалізації дитини;
- масові заходи, спрямовані на соціалізацію особистості;
- надання інформації щодо вирішення проблеми;
- спектр видів соціальної діяльності школярів: соціально-творчі проекти, волонтерство, громадські акції тощо;
- оновлення структури та змісту заходів під час ранкових зустрічей, сучасні підходи, форми та методи роботи;
- здійснення освітнього моніторингу за темою науково-методичного дослідження;

- вивчення та поширення перспективного освітнього досвіду.

Під час емпіричного дослідження використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності учнів початкової школи проводилась така робота:

- оцінка ефективності виховних заходів;
- взаємодія всіх соціальних інститутів соціалізації;
- аналіз результатів впливу ранкових зустрічей нової моделі на формування соціальної компетентності дітей;
- моніторинг адаптації та соціалізації дітей;
- опитування педагогів та батьків;
- спостереження за дітьми;
- розробка методичних рекомендацій, навчальних курсів.

Під час емпіричного дослідження використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності учнів початкових класів були використані такі форми роботи:

- тижні дитячої майстерності;
- аукціон ідей;
- змагання;
- творчі звіти педагогів;
- навчальне читання;
- методичні фестивалі;
- презентації творчих та соціальних проєктів;
- анкетування;
- навчання;
- круглий стіл;
- семінари, практикуми;
- різноманітні вправи;
- елементи арт-терапії.

Головна мета емпіричного дослідження - використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти

передбачала оцінку можливості впливу на соціальну компетентність дитини за рахунок ранкових зустрічей.

Емпіричне дослідження використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти мало наступні завдання:

1. Узагальнення теоретичних даних про формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.
2. Спостереження за дітьми з метою визначення рівня сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти.
3. Розробка ефективних заходів формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти на ранкових зустрічах.
4. Перевірка ефективності розроблених заходів шляхом порівняння отриманих даних до експерименту та після.
5. Формулювання висновків та надання рекомендацій.

Методи дослідження, які було використано для оцінки використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти:

- 1) теоретичні – вивчення та аналіз науково-методичної літератури щодо використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти;
- 2) емпіричні – обстеження, спостереження, бесіда, констатувальний, контрольний етапи дослідження;
- 3) статистичні – кількісний та якісний аналіз даних констатувального і контрольного етапів дослідження.

Дослідження складалось з наступних етапів:

- 1) ознайомлення з умовами організації ранкових зустрічей та планами роботи вчителів щодо формування соціальної компетентності учнів;
- 2) визначення вихідного рівня соціальної компетентності дітей контрольної та експериментальної групи;
- 3) експериментальна робота з дітьми молодшого шкільного віку;

4) дослідження розуміння вчителем значущості формування в дітей соціальної компетентності та можливостей використання ранкових зустрічей, як засобу підвищення соціалізації дитини;

5) перевірка ефективності розроблених заходів;

б) формулювання висновків.

Перший рівень навчання, а саме початкова школа, передбачає наявність певних результатів у напрямку формування соціальної компетентності, тому у дітей контрольної і експериментальної групи було перевірено:

- знання і розуміння. Діти молодшого шкільного віку повинні знати і розуміти соціальні норми, громадянські обов'язки, навички співіснування і співпраці в суспільстві;

- застосування знань і розуміння. Діти молодшого шкільного віку повинні застосовувати свої знання в різних ситуаціях, пов'язаних із виконанням соціальних ролей, узгоджуючи власні потреби з потребами інших, щоб уникнути конфлікту; використовувати толерантні моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству, спрямовані на виконання соціальних обов'язків в певному середовищі.

- формування суджень. Діти молодшого шкільного віку повинні вміти робити оціночні судження про свою та чужу поведінку;

- комунікативні навички. Діти молодшого шкільного віку повинні продемонструвати вміння взаємодіяти з іншими людьми, співпрацювати та досягати спільних цілей. Можливість продовжувати навчання. Прагнути набути індивідуального досвіду спілкування з соціальним оточенням; дослідження зв'язків і залежностей у соціальному середовищі; встановити залежність результату навчання від прикладених зусиль;

- автономність. Діти молодшого шкільного віку повинні демонструвати самостійність у прийнятті рішень щодо власної поведінки в суспільстві [17, с. 5].

Ці кваліфікаційні вимоги щодо формування соціальних навичок молодших школярів конкретизуються в різних документах, а саме: «Національних стандартах початкової загальної освіти» та «Програмах» загальноосвітніх

навчальних закладів 1-4 класів з відповідних предметів інваріантної форми навчання. частина навчального плану.

Тому на початку експерименту за дітьми спостерігали, проводили з ними бесіди, бесіди з педагогами та батьками. Перевірка включала вивчення основних показників соціальної компетентності учнів середнього шкільного віку, таких як: адаптація до нових умов; соціалізація; групова взаємодія; толерантне ставлення до інших людей і культур; зрозуміти іншу точку зору; безконфліктне вирішення спірних питань; комунікативні навички.

Зміст соціальної компетентності включає соціальні навички, вміння взаємодіяти з іншими людьми, навички взаєморозуміння, вміння встановлювати нові контакти, мобільність (у різних навчальних і соціальних умовах), вміння уникати конфліктних ситуацій і знаходити вихід із них. них, уміння визначати особистісні ролі в суспільстві [25, с. 65]. Оцінювання соціальної компетентності учнів початкової школи проводилось за такими методиками:

1. Методика «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором» (додаток А). Відповідно до якої індекс групової згуртованості класного колективу визначався за формулою 2.1:

$$S_c = \frac{S}{n}$$

Формула 2.1. Індекс групової згуртованості

де S – загальна кількість балів, набрана всіма членами колективу за всіма показниками;

n – кількість учнів, що приймала участь в дослідженні.

2. Методика «Продовж розповідь» (Е. Смірної). Яка передбачала початок двох розповідей та її продовження дитиною. На основі відповіді визнався рівень у балах:

– 3 бали (високий рівень) – «кінцівка оповідання має характер співчуття, уваги та емоційного переживання; виявляє готовність допомогти героям оповідання»;

- 2 бали (середній рівень) – «кінець оповідання має прагматичний або

егоїстичний характер»;

- 1 бал (низький рівень) – «не може доповнити кінець історії, проявляє байдужість».

3. Методика «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова) спрямована на визначення вміння дитини орієнтуватися в емоційних станах учасників освітнього процесу, розуміння протиріччя в емоційних станах учасників шкільної ситуації.

Методика включала шість малюнків, які ілюстрували різні шкільні ситуації. Під час дослідження експериментатор демонстрував учневі зображення конфліктної шкільної ситуації, в якій один з учасників відчуває неадекватний цій ситуації емоційний стан, супроводжуючи зображення розповіддю. Учням було запропоновано по черзі розглянути малюнки з оповідання. Після показу картинки експериментатор просив учня визначити, чи правильно персонаж реагує на ситуацію і як він насправді повинен почуватися.

Бали за виконану роботу нараховувалися окремо за кожну ситуацію. Ефективність методики визначали за сумою всіх балів (максимум 24 бали), отриманих за кожне сюжетне зображення: від 21 до 24 балів – високий рівень; 17-20 балів – оптимальний рівень; від 13 до 16 балів – достатній рівень; 9-12 балів – знижений рівень; 5-8 балів – низький рівень; 0-4 бали – критичний рівень.

Методика дала змогу визначити ступінь розуміння учнями емоційних станів учасників навчального процесу, їх відмінностей та ситуацій, у яких вони виникають.

Щоб зробити загальні висновки щодо рівня сформованості соціальних норм у школі, виділили три рівні:

- великий;
- середній;
- слабкий.

До високого рівня належать діти, які залежно від віку мають чіткі знання суспільних понять, уявлення про роль людини в суспільстві, характеризуються сформованістю стійкої системи цінностей, виявляють співчуття до інших, ініціативні у виконанні спільних завдань.

Середній рівень характерний для дітей, які мають адекватні, але недостатньо повні і не зовсім зрозумілі соціальні уявлення, емоційно-ціннісні ставлення до людей і суспільних явищ.

До низького рівня належать діти з несформованими соціальними уявленнями, поверхневою обмеженістю знань про суспільство в цілому, які не знають правил взаємодії з людьми, відсутністю інтересу до пізнання суспільства. У своїй поведінці вони часто не поважають суспільних норм і правил. Визначені критерії, показники та рівні сформованості соціальних навичок у молодших школярів стали основою діагностики з метою оцінки рівня сформованості соціальної компетентності учнів початкової школи та особливостей процесу дослідження.

Низький рівень розвитку соціальних навичок пов'язаний з непродуктивними методами міжособистісної взаємодії, що може призвести до непорозумінь між членами різних груп, це є причиною формування настанов на одностороннє сприйняття іншої людини, виникнення психологічних бар'єрів у спілкуванні. Розвиток дитини молодшого шкільного віку як особистості розглядається як процес входження в нове соціальне середовище та інтеграції в нього.

Таким чином, організація дослідження використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти передбачала вибір: групи учнів, які будуть приймати участь в дослідженні; поставка головної мети та завдань дослідження; вибір методів та методики дослідження; визначення етапів дослідження.

2.2. Аналіз результатів дослідження сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти

На першому етапі дослідження сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти контрольної та експериментальної груп Запорізької

гімназії № 17 Запорізької міської ради було проведено аналіз педагогічного впливу на формування соціальної компетентності.

У початковій школі Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради працює 4 вчителі початкових класів, два вчителі англійської мови, вчитель інформатики, вчитель фізичної культури, соціальний педагог, асистент вчителя та практичний психолог. Працюють за спеціальністю – 11 педагогів (100%), мають вищу освіту – 11 (100%).

Якісний склад вчителів початкової школи такий:

- вищу категорію мають 4 педагоги;
- I категорію мають 3 педагоги;
- II категорію мають 2 педагоги;
- категорію «спеціаліст» мають 2 педагоги.

Освітній процес у початковій школі у 2022/2023 н.р. організований відповідно до наказів і листів Міністерства освіти і науки України:

- від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641»;
- від 19.08.2022 № 1/9530-22 «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у 2022/2023 навчальному році»;
- від 10.08. 2022 р. № 1/9105-22 «Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 навчальному році».

Крім того в освітній діяльності педагоги Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради керуються загальнодержавними програмами представленими в таблиці 2.1.

У зв'язку з тим, що соціальна компетентність є невід'ємною складовою всього навчально-виховного процесу, вчителі початкових класів Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради в рамках змісту навчальних предметів використовують усі можливості для комплексного впливу на особистість. Особливо це стосується курсу «Я досліджую світ», під час якого розвивається соціальне партнерство, формується соціальна компетентність, впевненість у

собі, можливість проявляти активну громадянську позицію, набувати практичного досвіду в життєвих ситуаціях, навчитись пізнавати себе та свої здібності.

Таблиця 2.1

**Загальнодержавні програми освітнього процесу початкової школи
Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради**

Клас	Типова освітня програма
1-2 класи	Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22)
3-4 класи	Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22)

Формування соціальних навичок учнів початкових класів Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради відбувається під час різноманітних видів діяльності, а саме: навчальної, ігрової, професійної, художньої, спортивної, соціальної. Однак слід зазначити, що існують певні труднощі в організації всіх видів діяльності через дистанційне навчання.

Вчителі початкових класів Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради з метою формування соціальної компетентності учнів використовують найрізноманітніші форми роботи, серед яких варто виділити: індивідуальну, мікрогрупову, групову (колективну), урочну, позаурочну, позакласну.

Саме в початкових класах діти вчатья долати перші випробування, організувати своє маленьке суспільство, висувати кандидатів на посади президентів класу та обирати автономні уряди, створювати та спільно погоджувати правила, визначати їх цінність і намагатися співпрацювати один з одним.

Концепція Нової української школи наголошує на комплексних навичках, необхідних для формування успішної особистості, зокрема: «спілкування

державною мовою, здатність навчатися впродовж життя, соціально-громадянські навички, вміння творчо мислити, вміти співпрацювати, досліджувати, організовувати діяльність, розмірковувати, робити вибір, приймати рішення, а також вести здоровий спосіб життя». [32, с. 11]

Розвивати ці навички вчителям Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради допомагають ранкові зустрічі. З їх допомогою вчителі створюють позитивну атмосферу в класі протягом усього часу перебування дітей у школі, формують ті цінності, які стають основою для створення відповідальної та турботливої дитячої спільноти. Щоденні привітання, цікава подача матеріалу, групова робота, ігри та завдання розвивального характеру, диференційований підхід до кожного учня допомагають педагогам згуртувати групи дітей, сприяють розвитку комунікативних навичок, змушують логічно мислити молодших школярів, розвивається їх творча уява, самостійність та формується всебічно розвинена особистість громадянина та патріота, здатного до інновацій.

Вчителі початкових класів Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради організовують тематичні ранки, серед яких: «Я – учень», «Мої друзі», «Я – українець», «Моя родина», «Де я живу», «Хто живе в моїй родині» тощо, під час яких учні вчаться висловлювати свої думки так, щоб їх зрозуміли інші; уважно слухати, коли говорять інші; вирішувати власні проблеми; «допомагати словами»; пропонувати свої ідеї групі.

Ранкові зустрічі забезпечують атмосферу сумлінного навчання та створюють атмосферу довіри. Турбота один про одного, відчуття емоційної захищеності, необхідної для обміну важливими ідеями та досвідом, готовність допомогти друзям – ось ті якості, які відображають суть ранкових зустрічей. І разом з тим відбувається формування соціальних навичок учнів молодших класів Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради.

Вчителі початкових класів Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради будують з дітьми дбайливі, теплі та дружні стосунки, які базуються на взаємодовірі та взаємоповазі. У своїй роботі використовують особистісно орієнтований підхід до дітей, інтерактивні методи та прийоми. Педагоги, перш

за все, розвивають емоційну сферу дітей, закладають основи моралі, допомагають відчутти єдність усього живого на землі. Знання, які педагоги передають дітям, базуються на духовно-моральному досвіді кожної дитини.

Наступним інструментом, що допомагає педагогам Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради формувати соціальну компетентність учнів є проєктна діяльність.

Слід зазначити, що вчителі Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради активно використовують різні види проєктів: продуктивні, трудові, споживчі (підготовка екскурсій, організація дозвілля), проєкти науково-дослідницького характеру (на уроках ЯДС), навчальні проєкти (проєкти-вправи) для оволодіння певними навчальними вміннями.

Батьки беруть активну участь у проєктній діяльності. У результаті проєктна діяльність доводить свою ефективність у формуванні соціально компетентної особистості учнів, оскільки передбачає інтеграцію та безпосереднє застосування знань і вмінь, спрямованих на набуття особистого досвіду, створює умови для творчих досягнень учнів, сприяє розвитку їх інтелектуальних здібностей, самостійності, відповідальності, уміння планувати, приймати рішення, оцінювати результати.

Для учнів 1-4 класів організовуються різноманітні та багатогранні проєкти, що формують соціальну компетентність.

Для учнів 2-А класу вчитель Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради організувала та провела класні проєкти «Наш клас – одна сім'я», «Я маю право знати свої права», «Традиції моєї родини».

Для учнів 2-Б класу вчитель Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради організувала та провела виховні заходи «Я і моя родина», «Мої друзі поруч», «Символи моєї родини».

Усі уроки та виховні заходи Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради проходять на достатньому методичному рівні з використанням методів розвитку критичного мислення, інтерактивних методів, інформаційних технологій та комп'ютера та сприяли формуванню соціальної компетентності

молодших школярів.

Ефективність формування соціальних навичок молодших школярів багато в чому залежить від батьків. Тому вчителі Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради тісно співпрацюють у цьому напрямку з батьками. Так, просвітницька робота з сім'ями здобувачів освіти проводиться в різних формах співпраці (батьківські збори, бесіди, «дні відкритих дверей», перегляд фрагментів виховної роботи, інформаційних стендів, тематичних файлів, «скриньки запитань і дзвінків», та ін.) і полягає в ознайомленні батьків зі специфікою навчально-виховного процесу в початковій школі та необхідністю розвитку соціальної компетентності дитини.

Основними напрямками роботи з батьками є:

1. Підтримка фізичного здоров'я учнів.
2. Спілкування та формування особистісних орієнтацій учнів: інтересу до життя, інтересу до людей, інтересу до культури, які сприяють розумінню загальнолюдських цінностей.

3. Пізнавальна сфера життєдіяльності учнів з урахуванням індивідуальних особливостей дитини. Захист не учня, а особи в ньому. Підход до кожної дитини «з оптимістичних позицій» (А. Макаренко).

4. Робота з сім'єю – вплив на виховний потенціал сім'ї. Об'єктом уваги є не сама сім'я, а сімейне виховання (вивчення сімейної атмосфери, що оточує учня, його стосунків з членами сім'ї; психолого-педагогічне виховання батьків через систему батьківських зборів, консультацій, бесід; організація спільної діяльності дітей і батьків, захист інтересів і прав дітей у так званих складних сім'ях).

Отже, проведене дослідження впливу вчителів початкових класів Запорізької гімназії № 17 Запорізької міської ради на формування соціальної компетентності молодших школярів показало, що педагогічний колектив приділяє велику увагу навчанню та розвитку соціальних навичок дітей молодшого шкільного віку.

Оцінювання сформованості соціальної компетентності здобувачів

початкової освіти відбувалось за різними методиками. Першою була використана методика «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором», результати дослідження за якою представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати методики «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором»

ПІБ	Рівень	Загалом	ПІБ	Рівень	Загалом
КОНТРОЛЬНА ГРУПА			ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА		
1	11	середній рівень згуртованості колективу	1	9	середній рівень згуртованості колективу
2	9		2	7	
3	7		3	5	
4	16		4	14	
5	-3		5	13	
6	6		6	17	
7	8		7	6	
8	2		8	-4	
9	3		9	-1	
10	14		10	6	
11	16		11	8	
12	8		12	12	
13	9		13	15	
14	5		14	6	
15	7		15	1	
16	9		16	3	
17	15		17	8	
18	-3		18	7	
19	17		19	12	
20	1		20	19	
Разом:	157	Разом:	163		

Індексу групової згуртованості за Сішором розраховувався за формулою

2.1.

Контрольна група: $S = \frac{s}{n} = \frac{157}{20} = 7,85$.

Експериментальна група: $S = \frac{s}{n} = \frac{163}{20} = 8,15$.

Провівши дослідження за методикою «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором», визначили, що індекс групової згуртованості класного колективу в контрольній групі дорівнював 7,85. Це свідчить про те, що в класі панує середній рівень згуртованості. В експериментальній групі індекс групової згуртованості класного колективу дорівнював 8,15, що трішки вище рівня контрольної групи, проте є недостатнім рівнем, адже свідчить про середній рівень згуртованості колективу.

Наступною була методика «Продовж розповідь» (Е. Смірної). Яка передбачала початок двох розповідей та її продовження дитиною. На основі відповіді було отримано наступні результати, представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Результати дослідження соціальної компетентності за методикою
«Продовж розповідь» (Е. Смірної)**

ПІБ	Рівень	Загалом	ПІБ	Рівень	Загалом
Контрольна група			Експериментальна група		
1	2	середній	1	2	середній
2	2	середній	2	1	низький
3	1	низький	3	1	низький
4	3	високий	4	3	високий
5	1	низький	5	3	високий
6	2	середній	6	3	високий
7	2	середній	7	1	низький
8	1	низький	8	1	низький
9	1	низький	9	1	низький
10	3	високий	10	1	низький
11	3	високий	11	2	середній

Продовження таблиці 2.3

12	2	середній	12	2	середній
13	2	середній	13	3	високий
14	1	низький	14	1	низький
15	2	середній	15	1	низький
16	2	середній	16	1	низький
17	3	високий	17	2	середній
18	1	низький	18	2	середній
19	3	високий	19	2	середній
20	1	низький	20	3	високий
Середнє значення:	1,9	середній	Середнє значення:	1,8	середній

Представлені в таблиці 2.3 дані, свідчать, що в контрольній та експериментальній групі відзначився середній рівень соціальної компетентності.

Представимо отримані дані на рисунку 2.1.

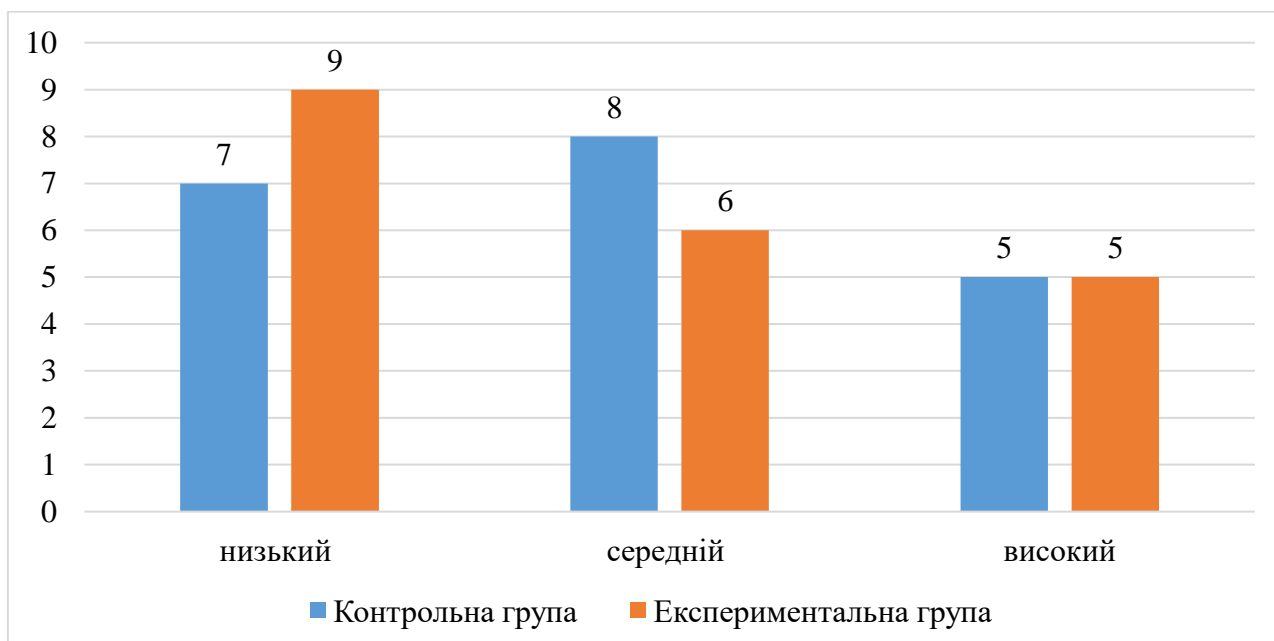

Рисунок 2.1. Результати дослідження соціальної компетентності за методикою «Продовж розповідь» (Е. Смірної)

Представлені на рисунку 2.1 дані свідчать про те, що серед учнів

початкової школи, які брали участь в дослідженні значна частка дітей мала низький рівень соціальної компетентності, адже вони відмовлялись відповідати за картинками, не знали, що відповісти, проявляли байдужість та ситуація не чіпала їх серце.

Втім була і значна частка дітей, відповіді яких носить прагматичний чи егоїстичний характер, не проявляли зацікавленості в ситуації, співчуття було відсутнє, була наявна нейтральна реакція.

Менша частина дітей, а саме 5 дітей, в контрольній та 5 дітей в експериментальній групі, що склало 25% на рівні групи, проявляли співчуття, турботу, емоційно переживали, проявляли бажання допомогти героям розповіді.

Далі було проведено дослідження соціальної компетентності за методикою «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова), яка дозволила оцінити сформованість вмінь дитини орієнтуватися в емоційних станах інших учасників освітнього процесу в певних ситуаціях.

Результати дослідження соціальної компетентності за методикою «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова) представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Результати дослідження соціальної компетентності за методикою
«Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації»
(Л. Фатіхова)**

ПІБ	Рівень	Характеристика	ПІБ	Рівень	Характеристика
КОНТРОЛЬНА ГРУПА			ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА		
1	14	достатній	1	18	оптимальний
2	17	оптимальний	2	9	знижений
3	6	низький	3	10	знижений
4	21	високий	4	22	високий
5	7	низький	5	23	високий
6	18	оптимальний	6	21	високий
7	17	оптимальний	7	14	достатній

Продовження таблиці 2.4

8	9	знижений	8	13	достатній
9	10	знижений	9	1	критичний
10	22	високий	10	3	критичний
11	21	високий	11	18	оптимальний
12	18	оптимальний	12	17	оптимальний
13	20	оптимальний	13	21	високий
14	1	критичний	14	14	достатній
15	14	достатній	15	6	низький
16	15	достатній	16	7	низький
17	23	високий	17	13	достатній
18	11	знижений	18	15	достатній
19	22	високий	19	16	достатній
20	7	низький	20	21	високий
Середнє значення:	14,65	достатній	Середнє значення:	14,1	достатній

Представлені в таблиці 2.4 дані свідчать, що в контрольній та експериментальній групах за методикою «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова) визначений рівень рівня сформованості вміння орієнтуватися в емоційних станах учасників освітнього процесу учнів мав достатній рівень, адже значна частина дітей визначали емоції дітей на картинці та ситуації відповідно один одному. У дітей виконання завдань методики не викликали труднощів. Майже всі діти повною мірою усвідомлювали ситуацію шкільного життя, знали і приймали правила, передбачені змістом сюжетних малюнків, розуміли відповідність або невідповідність поведінки персонажів ситуацій та пропонували власний варіант морально правильної поведінки.

Аналіз загального рівня сформованості соціальної компетентності учнів початкової школи в середовищі школи до експерименту представлено в

таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**Аналіз загального рівня сформованості соціальної компетентності в
середовищі школи до експерименту**

ПІБ	Рівень	Загалом	ПІБ	Рівень	Загалом
КОНТРОЛЬНА ГРУПА			ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА		
1	середній	НИЗЬКИЙ – 6 ДИТИНИ – 30%	1	середній	НИЗЬКИЙ – 7 ДИТИНИ – 35%
2	середній		2	низький	
3	низький		3	низький	
4	високий		4	високий	
5	низький		5	високий	
6	середній		6	високий	
7	високий	СЕРЕДНІЙ – 8 ДИТИНИ – 40%	7	середній	СЕРЕДНІЙ – 8 ДИТИНИ – 40%
8	низький		8	низький	
9	низький		9	низький	
10	високий		10	низький	
11	високий		11	середній	
12	середній		12	середній	
13	середній	ВИСОКИЙ – 6 ДИТИНИ – 30%	13	високий	ВИСОКИЙ – 5 ДИТИНИ – 25%
14	низький		14	середній	
15	середній		15	низький	
16	середній		16	низький	
17	високий		17	середній	
18	середній		18	середній	
19	високий		19	середній	
20	низький		20	високий	

На основі вищезазначених критеріїв, показників та рівнів сформованості соціальної компетентності нами було проведено констатувальний експеримент, мета якого полягала у виявленні наявного рівня сформованості соціальної

компетентності в учнів початкової школи для аналізу та винайдення шляхів підвищення рівня соціальної компетентності учнів під час ранкових зустрічей. В експерименті взяли участь 40 дітей молодшого шкільного віку.

Представлені дані свідчать, що і в контрольній і в експериментальній групі було 40% дітей з середнім рівнем сформованості соціальних норм, в той же час в експериментальній групі низький рівень був у 7 учнів, що на одного більше, ніж в контрольній за зазначеним показником. Відповідно високий рівень мали 30% учнів контрольної групи та 25% експериментальної.

Таким чином, діагностика засвідчила про недостатній рівень сформованості в учнів початкової школи формування знань щодо соціальних норм, тобто система формування соціальної компетентності в Запорізькій гімназії № 17 Запорізької міської ради є недостатньо ефективною та потребує вдосконалення.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

3.1. Шляхи підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти

Підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти має мати на увазі важливу закономірність процесу соціального розвитку молодшого школяра, а саме поєднання одночасно двох основних, взаємопов'язаних, але протилежних тенденцій:

- типізація (призводить до стереотипізації, формування у дітей властивих групі якостей);
- індивідуалізація (спрямовує дитину на накопичення власного досвіду соціальної поведінки та спілкування з оточуючими, розвиток особистісного ставлення до призначених ролей, формування особистісних норм, систем смислів і цінностей).

Соціальний розвиток школяра як процес поступового входження в нове соціальне середовище, в ході якого дитина повинна послідовно подолати різні етапи свого становлення як соціальної істоти, характеризується певними фазами становлення молодшого школяра як соціального:

- перша фаза – стадія засвоєння різних соціальних ролей (статевих, сімейних, громадянських); засвоєння соціальних норм і культурних цінностей; оволодіння відповідними формами і методами діяльності. Етап досягнення мети вимагає демонстрації типової поведінки, характерної для більшості людей, намагання «бути як усі». Це фаза адаптації школяра до суспільства, період втрати

певних індивідуальних рис на користь інтеграції в бажану соціальну групу;

- друга фаза – наслідок загострення протиріччя між вихованим школярем внаслідок адаптації та незадоволеної потреби проявити свою індивідуальність, виділитися з-поміж інших, проявити власне «Я» і зберегти обличчя, оригінальність, не розчинення в соціальній групі;

- третя фаза – етап інтеграції дитини в групу однолітків, реалізація її прагнень до прояву індивідуальних якостей, що відповідають інтересам групи та демонструють особистий внесок дитини як члена колективу у спільну справу; перетворення «я» на «ми» [4, с. 384].

Підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти мало на меті наступні завдання:

- виховання здатності сприймати себе в контексті взаємин з іншими, відчуття своєї належності до певної соціальної групи;

- формування уміння слухати іншого;

- урахування інтересів дитини, формування уміння доброзичливої взаємодії, налагоджування спільної діяльності;

- збагачення досвіду взаємодії на партнерських засадах, вироблення навичок справедливого розподілу функцій, уміння домовлятися, обґрунтовувати свою думку, поступатися, запобігати конфліктам тощо.

Відповідно ранкові зустрічі в експериментальному класі початкової освіти включали вправи та заняття, які дозволили досягнути зазначеного мети. Одним із таких заходів для дітей молодшого шкільного віку стали ігри.

Гра – це середовище, в якому формується соціальна компетентність особистості. Активним способом розвитку соціальної компетентності учнів є використання ігрових технологій навчання на ранкових зустрічах.

Ігрові методи навчання дозволили вирішити такі завдання:

- активне включення кожного учня в процес навчання;

- підвищення пізнавальної мотивації;

- формування навичок успішного спілкування (уміння слухати та чути

один одного, будувати діалог, задавати запитання для розуміння);

- розвиток навичок самостійного навчання;
- виховання лідерських якостей;
- вміння працювати з та в команді;
- вміння брати відповідальність за спільну та власну діяльність для

досягнення результату.

Для підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти було використано цікаві і творчі завдання ігрового спрямування, що сприяли розвитку соціальної й особистісної компетентності учнів. Переважна роль надавалася такому методу, як робота в малих групах.

При такій формі роботи кожен учень почував свою значимість, вчився висловлювати свої думки, прислухався до чужої, спільно приходили до певного рішення.

Були використані:

1. Гра «Білки, катастрофа». Гра позитивно вплинула на взаємини в класі. Адже через неї діти навчилися взаємодіяти як група, команда, у якій є місце для кожного. Крім того, вправа допомогла задовольнити потребу в русі, що особливо актуально для активних молодших школярів. Учні ділилися на групи по троє. Двоє з них ставали поруч і піднімали руки так, щоб утворився «дах». Вони – це «дім». Між ними ставала третя дитина – «білка». Коли вчитель говорив: «Білки!», усі діти-«білки» шукали собі інший дім. Коли вчитель казав: «Дім!», учні, які утворювали «дахи», швидко шукали собі нові пари, щоб створити з ними нові «будинки». По команді: «Катастрофа!», всі мінялися ролями. Тобто «білки» ставали «будинками», і навпаки.

2. Гра «Яка ми фігура?». Діти ділилися на 3 групи, кожна з яких мала придумати певну фігуру, інші групи відгадували, яку фігуру утворили інші діти.

Для підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти було враховано, що соціалізація особистості у взаємодії з різними факторами

(мегафактори, макро-, мезо– та мікрофактори) та агентами (людьми, з якими безпосередньо взаємодіє дитина) відбувається за допомогою низки «механізмів». У науці існують різні підходи до аналізу «механізмів» соціалізації. З погляду Г. Тарда, основним є наслідування; на думку Ю. Бронфенбренера, – прогресивна взаємна акомодация, тобто пристосування між активною дитиною, яка росте і тими змінними умовами, в яких вона живе; з позиції В. Мухіної, механізмом соціалізації виявляється ідентифікація та уособлення особистості та закономірна зміна фаз адаптації, індивідуалізації та інтеграції в процесі розвитку особистості [2].

Так, до соціально-педагогічних механізмів соціалізації вчені відносять: традиційний механізм соціалізації, пов'язаний із засвоєнням дитиною норм, стандартів поведінки, точок зору, стереотипів, характерних для її сім'ї та найближчого оточення, які засвоюються в процесі навчання на свідомому або підсвідомому рівні з використанням критичного сприйняття панівних домінант. Інституційний механізм соціалізації функціонує в процесі взаємодії людини з інститутами суспільства та різними організаціями, спеціально створеними для її соціалізації та такими, що поряд з іншими своїми функціями опосередковано реалізують виховні функції. Саме в процесі залучення інституційного механізму соціалізації відбувається накопичення знань про соціальну дійсність і, ширше, про середовище, де діти набувають досвіду, практики взаємодії, спілкування, соціально схвалюваної поведінки з представниками різних соціальних груп, у різноманітних життєвих ситуаціях [24, с. 25].

Не менш важливим для молодшого шкільного віку є міжособистісний механізм соціалізації як взаємодії особистості з іншими суб'єктивно значущими людьми. В основі цього специфічного механізму соціалізації, за визначенням вчених, лежить психологічний акт міжособистісної передачі певного соціального досвіду від однолітків, батьків, знайомих, носіїв певних субкультур, які переживають як позитивні, так і негативні. Унікальне поєднання різноманітних механізмів соціалізації в кожному окремому випадку у зв'язку з процесом становлення кожної дитини визначає той чи інший вектор засвоєння

та реалізації власної соціальної позиції.

Важливим для нашого дослідження є усвідомлення взаємодії компонентів процесу соціалізації, важливих для координації спрямованих виховних дій. Серед них вчені виділяють такі:

1) спонтанна соціалізація особи у взаємодії та під впливом об'єктивних обставин суспільства, зміст, характер і результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями;

2) відносно керована соціалізація, коли держава для вирішення своїх завдань застосовує певні економічні, законодавчі та організаційні заходи, які об'єктивно впливають на зміну можливостей і характеру розвитку, життєвого шляху цих інших вікових груп (тривалість навчання, обов'язковий мінімум освіти) тощо);

3) відносно соціально контрольована соціалізація (виховання), тобто планомірне створення суспільством і державою правових, організаційних, матеріальних і духовних умов для розвитку людини;

4) самозміна особистості, яка має асоціальний, антисоціальний вектор (самоконструювання, самовдосконалення, саморуйнування), залежно від індивідуальних ресурсів та з урахуванням об'єктивних умов життя.

Отже, для підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти на ранкових зустрічах проводили вправу «Мій настрій».

Вправа «Мій настрій» передбачала, що дитина сідала на стілець та показувала всьому класу, якій в неї сьогодні настрій, можливо, радісний, сумний, тощо. Інші діти мали відгадати, який настрій у дитини. Потім дитина коментувала і розказувала, чому в неї саме такий настрій. Так діти вчилися читати емоції інших людей, підбадьорювали один одного в складних ситуаціях, не тримали все в собі, а висказували і випускали погані думки.

Наступним важливим кроком підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти було впровадження активних руханок під веселу музику, коли

діти мали можливість весело та активно провести час.

Вправи та фізична активність є важливою частиною росту та навчання дітей. Вони сприяють фізичному, психологічному та соціальному розвитку учнів початкової школи та допомагають їм бути активними, здоровими та зосередженими в класі та поза ним.

Під веселу музику школярі мали повторювати рухи героїв пісні. Серед рухових елементів не було нічого складного - підняті руки, опущені руки, обертання та нахили в різні боки тощо. Дітям було дуже весело і цікаво повторювати рухи один за одним, за різними героями.

Така цікава фізкультхвилинка ідеально підійшла для учнів молодшого шкільного віку на початку навчального дня, коли їм ще важко зосередитися на навчанні і потрібно більше часу на заняття фізкультурою, зарядку та активне дозвілля.

В кінці ранкової зустрічі для підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності впроваджувались елементи йоги, для того, щоб налаштувати дітей на освітній процес, трішки заспокоїти їх. Як правило, обирались якісь елементи йоги, які потребували підтримки один одного.

Таким чином, соціалізація дітей молодшого шкільного віку є тривалим і багатограним процесом. Це важливий крок на шляху до входження у зовнішній світ. Одним із ключових завдань соціально-педагогічної роботи з дитиною молодшого шкільного віку є вивчення її особистості та всіх факторів, що впливають на процес її формування. Важливу роль у цьому процесі відіграє навколишнє соціальне середовище дитини, в якому вона росте і розвивається.

Залежно від успішності процесу адаптації дитина поступово засвоює соціальні ролі в суспільстві, вчиться поводитися відповідно до вимог суспільства, постійно зберігаючи баланс між ними та власними потребами під впливом багатьох чинників соціалізації. Чинники соціалізації особистості молодшого школяра визначають зміст і форму його соціалізації, визначають вектори їх подальшого розвитку.

До зовнішніх факторів соціалізації відносяться сім'я, дитячий колектив, центри і клуби розвитку дитини, гуртки за інтересами, дитячі позашкільні установи, а також культурна і релігійна атмосфера соціальної групи, до якої належить дитина.

Внутрішні чинники соціалізації – це індивідуальні особливості дитини, які безпосередньо впливають на формування її образу світу та визначають стиль встановлення та проведення міжособистісних стосунків.

Висока сприйнятливність дітей молодшого шкільного віку, легкість навчання внаслідок пластичності нервової системи створюють сприятливі можливості для успішного морального виховання та соціального розвитку особистості. Шляхи і засоби соціалізації особистості дитини безпосередньо залежать від вікового етапу розвитку дитини і визначаються видом основної діяльності. Залежно від віку в особистісному розвитку дитини виділяються різні фактори.

На думку багатьох вчених, початкова школа є надзвичайно важливим періодом для соціального, інтелектуального та особистісного розвитку. Саме в цьому віці закладається самосвідомість і Я-концепція людини, формуються стійкі форми міжособистісної взаємодії та морально-соціальні норми. У дитинстві значний вплив на процес соціалізації мають агенти соціалізації, тобто люди, з якими дитина безпосередньо взаємодіє. Ці агенти соціалізації найчастіше це:

- сім'я (батьки або особи, які піклуються про дитину та постійно спілкуються з нею, брати чи сестри);
- шкільний навчальний заклад - школа (переважно вчителі);
- близьке соціальне оточення (однолітки, друзі).

Агенти різняться за своїм значенням у процесі соціалізації залежно від їхньої важливості для дитини, способу побудови взаємодії з ними, в якому напрямку і якими засобами вони здійснюють свій вплив.

Сім'я (як один з інститутів соціалізації) є основоположним фактором виховання і розвитку дитини, набуття нею соціального досвіду. Тому основною

метою навчання на етапі дитинства в початковій школі є створення умов і підготовка дитини до її подальшого розвитку в умовах сімейного середовища. Для вирішення цього завдання були визначені наступні напрямки діяльності педагогічного колективу навчального закладу:

2. Профілактична робота, яка дозволяє запобігти виникненню певних проблем у розвитку дитини шляхом опосередкованого впливу на дитину та батьків через педагогів та інших спеціалістів.

3. Діагностична робота, спрямована на вивчення сім'ї та сімейних стосунків, яка дозволяє зрозуміти особливості сім'ї, стиль і проблеми виховання, особливості стосунків і специфіку спілкування батьків і дітей, психологічний мікроклімат в сім'ї.

4. Проводиться консультативна робота за зверненнями педагогів та батьків з метою налагодження позитивних стосунків із родиною.

5. Корекційна робота, яка полягає в наданні допомоги сім'ї у виправленні різних порушень внутрішньосімейних відносин.

6. Психолого-педагогічна освіта і навчання, спрямовані на формування педагогічної культури, розвиток педагогічної компетентності батьків.

Тож для підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти час від часу залучалися батьки для організації сумісних ранкових зустрічей. Іноді це були сумісні сніданки, іноді пиття чаю.

Саме через призму сімейних відносин і цінностей дитиною сприймається і засвоюється базова інформація про зовнішній світ, формуються шаблони поведінки. Дитина в сім'ї вчиться спілкуванню, набуває першого соціального досвіду, вчиться соціального орієнтування. Тому батькам важливо створити умови для можливості повноцінної міжособистісної комунікації, а відповідно робота з батьками дозволить підвищити ефективність формування соціальної компетентності.

Підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти вимагало

використання новітніх технологій, а саме:

- психотехнологій (гімнастика почуттів, енергетичні вправи «Жива вода», «Серце на долоні», «Тепло рук друга»);
- ігрові технології «Квітка доброти», «Дзвіночки совісті», «Промінчик людяності»;
- ситуації морального вибору (порівняльні, оцінювальні, проблемні);
- складання родового дерева, розгляд сімейних фотографій, документів, листів та інших родинних реліквій;
- проєктивні діагностичні методики (малюнки «Моя сім'я», «Життя», «Добро»);
- театралізовані вправи «Прихід у гості», «Відвідини хворого», «Вітання з днем народження» та ін.

Використання зазначених технологій дозволило значно підвищити настрій дітей, їх спілкування між собою, між дитиною та її батьками тощо.

Підвищити ефективність ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти дозволила також інтеграція в ці заняття знань з різних галузей науки – суспільствознавства, художньої літератури, розвитку мовлення, народознавства, природознавства, інформатики тощо. Так на ранкових зустрічах було проведено:

- навчання дітей поведінки в громадських місцях і правилам дорожнього руху та іншими видами виховної роботи;
- визначення ступеня розвитку у дитини соціально-моральних вмінь (відкритість контактам, адекватність поведінки в життєвій ситуації, відчуття себе членом групи, здатність орієнтуватися на моральну норму і керуватися совістю);
- використання ефективних методів впливу на дітей з метою формування у них совісного ставлення до однолітків та дорослих, виховання відповідальності;
- використання безпосередніх й опосередкованих методів формування у дитини моральних норм з метою набуття нею життєвого соціального досвіду поведінки тощо.

Використання інтегративного підходу у проведенні ранкових зустрічей дозволило більш ефективно й повноцінно формувати у молодших школярів соціальну компетентність.

Варто зазначити, що на ранкових зустрічах часто використовувалися методи арт-терапії. Так, наприклад, було сумісне малювання під медитативну музику. Також було виконання завдання «Продовж малюнок» тощо.

Таким чином, розроблені заходи підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти дозволять засвоїти дітям молодших класів загально-людські цінності, напрацювати досвід співпраці з усім навколишнім світом: людьми, природою, технічними пристроями, мистецтвом і, звичайно, з самим собою; виховувати у дітей уявлення про норми поведінки суспільстві; залучати дитину до суспільних відносин; сприяти соціалізації особистості дитини.

3.2. Педагогічна ефективність запропонованих заходів

Педагогічними орієнтирами соціального розвитку дитини в початковій школі є наступні: по-перше, вчитель формує у дитини почуття власної гідності, впевненість у своїх можливостях; по-друге, розвиває, стимулює позитивне ставлення дитини до оточуючих; по-третє, виховує у дитини соціальні навички (навичка дотримуватися правил етикету, навичка дотримуватися правил безпеки; навичка співпраці та взаємодії з оточуючими; навичка дотримання загальних правил, домовленості, навичка застосування позитивних способів вирішення конфліктних ситуацій) і формує соціальну компетентність.

Показниками успішного соціального розвитку дитини в початковій школі служили такі вміння дитини: вміння увійти в дитячий соціум, вміння діяти спільно з іншими дітьми, вміння дотримуватися і поступатися суспільним нормам, вміння контролювати свої бажання тощо.

Рівень соціального розвитку дитини в початковій школі можна також

визначити за допомогою показників, що характеризують соціально-особистісні якості: інтерес дитини до себе, інтерес до однолітків, ставлення дитини до вчителя тощо.

Дитина молодшого шкільного віку сприймає навколишній соціум не зовсім так, як його бачать і розуміють дорослі. Процес ознайомлення дітей з соціальною дійсністю складний, суперечливий і носить комплексний характер: завдання розвитку інтелекту, почуттів, моральних установок особистості вирішуються у взаємозв'язку одного з одним і відокремити їх неможливо. Однак сама по собі соціальна дійсність не є засобом виховання дітей. Цим засобом вона стає в тому випадку, коли суб'єкти, об'єкти, факти, події, з якими стикається дитина, доступні, зрозумілі й особистісно значимі для неї. Тому важливим педагогічним завданням був аналіз і відбір того навчально-виховного змісту із соціального середовища, яке несе в собі розвиваючий потенціал і може стати засобом залучення дитини до соціального світу.

При цьому було враховано, що процес соціального виховання дитини в початковій школі буде ефективним за умови, якщо:

- 1) засобом виховання є освоєння культурно-історичних традицій середовища, в якому живе дитина, включаючи пам'ятки природи, пам'ятні місця, предмети, пов'язані з історичними подіями життя народу, а також сукупність культурних об'єктів – речей, ідей, образів, зразків діяльності людей;

- 2) освоєння культурно-історичних традицій соціального середовища чинить цілісний вплив на соціальне виховання дошкільників єдністю пізнавальної, ігрової діяльності, міжособистісних відносин, різноманітного спілкування і направлене на розвиток їх духовних інтересів, вільний прояв соціально-значущої ініціативи в колі однолітків, у родині;

- 3) критеріями соціальної вихованості дошкільників будуть уявлення дитини про культурно-історичні традиції мікросоціуму, сформована потреба до засвоєння цих традицій, наявність практичного досвіду дошкільників у збереженні та передачі культурно-історичних традицій навколишнього середовища;

4) дошкільний навчально-виховний заклад має виступати як відкрита виховна система, що взаємодіє з іншими соціальними інститутами;

5) освоєння традицій культурно-історичного середовища буде забезпечене готовністю педагогічних колективів дошкільних закладів до соціального виховання дитини.

Таким чином, оскільки шкільний навчальний заклад є одним з основних інститутів соціалізації, були розроблені шляхи вдосконалення організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти, враховуючи розвиток їх поведінкової, емоційно-чуттєвої, пізнавальної, морально-етичної, міжособистісної сфер. Тобто, в процесі соціалізації дитини їй необхідно навчати нормам і правилам поведінки, емоційного реагування на різні ситуації, способам прояву і переживання різних почуттів. Дитина поступово засвоювала, яким чином пізнавати навколишній природний і соціальний світ, як організувати свій побут, яких морально-етичних орієнтирів дотримуватися, як ефективно брати участь в міжособистісному спілкуванні та спільній діяльності.

Важливо, що під час ранкових зустрічей були охоплені основні види соціалізації дитини (трудова, соціально-психологічна, культурна тощо) і створювались первинні умови для повної та успішної соціалізації особистості в майбутньому, формувались умови входження дитини в систему соціальних відносин як невід'ємної складової цієї системи.

Після 3 місяців ранкових зустрічей з використанням розроблених заходів підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти було здійснено повторне дослідження сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти за різними методиками. Першою знов була використана методика «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором», результати дослідження за якою представлено в таблиці 3.1.

Результати методики «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором» після експерименту

ПІБ	Рівень	Загалом	ПІБ	Рівень	Загалом
КОНТРОЛЬНА ГРУПА			ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА		
1	11	середній рівень згуртованості колективу	1	9	середній рівень згуртованості колективу
2	9		2	7	
3	7		3	9	
4	16		4	14	
5	-3		5	13	
6	7		6	17	
7	8		7	6	
8	3		8	5	
9	3		9	3	
10	14		10	6	
11	16		11	8	
12	8		12	12	
13	9		13	15	
14	5		14	6	
15	7		15	8	
16	9		16	7	
17	15		17	8	
18	1		18	9	
19	17		19	12	
20	1		20	19	
Разом:	163		Разом:	193	

Індексу групової згуртованості за Сішором розраховувався за формулою 2.1 та до початку експерименту складав:

$$\text{Контрольна група: } S = \frac{s}{n} = \frac{157}{20} = 7,85.$$

$$\text{Експериментальна група: } S = \frac{s}{n} = \frac{163}{20} = 8,15.$$

Після експерименту:

$$\text{Контрольна група: } S = \frac{s}{n} = \frac{163}{20} = 8,15.$$

$$\text{Експериментальна група: } S = \frac{s}{n} = \frac{193}{20} = 9,65.$$

Провівши дослідження за методикою «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором», визначили, що індекс групової згуртованості класного колективу в контрольній групі дорівнював 7,85 на початок експерименту та 8,15 після експерименту. Це свідчить про те, що в класі панував середній рівень згуртованості. В експериментальній групі індекс групової згуртованості класного колективу дорівнював 8,15 на початку експерименту та 9,65 після нього, що свідчить про значне зростання рівня згуртованості колективу.

Наступною була методика «Продовж розповідь» (Е. Смірної). Яка передбачала початок двох розповідей та її продовження дитиною. На основі відповіді було отримано наступні результати, представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

**Результати дослідження соціальної компетентності за методикою
«Продовж розповідь» (Е. Смірної) після експерименту**

ПІБ	Рівень	Загалом	ПІБ	Рівень	Загалом
КОНТРОЛЬНА ГРУПА			ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА		
1	2	середній	1	2	середній
2	2	середній	2	2	середній
3	2	середній	3	2	середній
4	3	високий	4	3	високий
5	1	низький	5	3	високий
6	2	середній	6	3	високий
7	2	середній	7	1	низький

Продовження таблиці 3.2

8	1	низький	8	2	середній
9	1	низький	9	3	високий
10	3	високий	10	1	низький
11	3	високий	11	2	середній
12	2	середній	12	2	середній
13	2	середній	13	3	високий
14	2	середній	14	1	низький
15	2	середній	15	2	середній
16	2	середній	16	2	середній
17	3	високий	17	2	середній
18	1	низький	18	3	високий
19	3	високий	19	2	середній
20	1	низький	20	3	високий
Середнє значення:	2	середній	Середнє значення:	2,2	середній

Представлені в таблиці 3.2 дані, свідчать, що в контрольній та експериментальній групі відзначився середній рівень соціальної компетентності на початку експерименту, після експерименту він також залишився середнім, проте в контрольній групі він зріс лише на 0,1, а у експериментальній групі на 0,4, тобто в експериментальній групі був значний результат підвищення соціальної компетентності.

Представлені дані свідчать, що в експериментальній групі значно скоротилась кількість дітей із низьким рівнем соціальної компетентності і зростає середній, що свідчить про те, що ранкові зустрічі дозволили дітям з низьким рівнем соціальної компетентності отримати потрібні знання, навички, досвід.

Далі було проведено дослідження соціальної компетентності за методикою «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова), яка дозволила оцінити сформованість вмінь дитини орієнтуватися

в емоційних станах інших учасників освітнього процесу в певних ситуаціях.

Для наочності проілюструємо дані на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1. Результати дослідження соціальної компетентності за методикою «Продовж розповідь» (Е. Смірної) до і після експерименту

Результати дослідження соціальної компетентності за методикою «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова) представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Результати дослідження соціальної компетентності за методикою «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова) після експерименту

ПІБ	Рівень	Характеристика	ПІБ	Рівень	Характеристика
КОНТРОЛЬНА ГРУПА			ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ГРУПА		
1	14	достатній	1	19	оптимальний
2	17	оптимальний	2	10	знижений
3	7	низький	3	14	достатній
4	21	високий	4	22	високий
5	7	низький	5	23	високий
6	18	оптимальний	6	21	високий

Продовження таблиці 3.3

7	17	оптимальний	7	18	оптимальний
8	9	знижений	8	17	оптимальний
9	10	знижений	9	6	низький
10	22	високий	10	3	критичний
11	21	високий	11	18	оптимальний
12	18	оптимальний	12	17	оптимальний
13	20	оптимальний	13	21	високий
14	3	критичний	14	14	достатній
15	14	достатній	15	6	низький
16	15	достатній	16	7	низький
17	23	високий	17	13	достатній
18	11	знижений	18	15	достатній
19	22	високий	19	16	достатній
20	7	низький	20	21	високий
Середнє значення:	14,8	достатній	Середнє значення:	15,05	достатній

Представлені в таблиці 3.3 дані свідчать, що в контрольній та експериментальній групах за методикою «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова) визначений рівень рівня сформованості вміння орієнтуватися в емоційних станах учасників освітнього процесу в учнів експериментальної групи мав кращий результат, аніж в контрольній.

Аналіз загального рівня сформованості соціальної компетентності учнів початкової школи в середовищі школи до експерименту представлено в таблиці 3.4.

Представлені дані свідчать, що в експериментальній групі значно підвищився рівень соціальної компетентності учнів.

**Аналіз загального рівня сформованості соціальної компетентності в
середовищі школи після експерименту**

ПІБ	Рівень	Загалом	ПІБ	Рівень	Загалом
Контрольна група			Експериментальна група		
1	середній	Низький – 4 дитини – 20%	1	середній	Низький – 3 дитини – 15%
2	середній		2	середній	
3	середній		3	низький	
4	високий		4	високий	
5	низький		5	високий	
6	середній		6	високий	
7	високий	Середній – 10 дітей – 50%	7	середній	Середній – 10 дітей – 50%
8	низький		8	середній	
9	низький		9	середній	
10	високий		10	середній	
11	високий		11	середній	
12	середній		12	середній	
13	середній	Високий – 6 дитини – 30%	13	високий	Високий – 7 дітей – 35%
14	середній		14	середній	
15	середній		15	низький	
16	середній		16	низький	
17	високий		17	високий	
18	середній		18	середній	
19	високий		19	високий	
20	низький		20	високий	

Таким чином, повторне дослідження ефективності розроблених заходів вдосконалення організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти показало високу ефективність та дає підстави стверджувати про доцільність та дієвість використання даного методу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, ранкова зустріч – це спланована та структурована нарада, яка займає важливе місце в щоденному розкладі занять, де панує атмосфера уваги та відповідальності. Вчителі визнають особливу роль ранкової зустрічі в житті дітей і приділяють їй 15-25 хвилин на початку дня, щоб створити позитивну атмосферу серед учнів протягом усього навчального дня.

Ранкові зустрічі з молодшими школярами надзвичайно важливі. Вони дозволяють одразу налагодити контакт зі школярами, оточити їх доброзичливою атмосферою, надати сил перед початком навчального дня та підбадьорити. Саме на зустрічах дитина вчиться спілкуватися з друзями, вирішувати спільні завдання, відстоювати свою думку, піклуватися про інших і бути членом спільноти.

Роль ранкової зустрічі як ефективного практики полягає у формуванні системи цінностей Нової української школи. Саме ранкова зустріч закладає фундамент для змін у системі початкової освіти, дає учням і вчителям відчуття успіху, залучає до спільної справи, формує світогляд дитини, є основою для розвитку емпатії та виховання відповідальності та патріотизму, справедливості, чесності, доброти тощо. Така форма роботи в НУШ тренує та розвиває навчальні та соціальні навички, зокрема інтелектуальний, соціальний, духовний та емоційний розвиток школярів. Без перебільшення, ранкова зустріч – це блискучий зразок класного колективу та демократичного суспільства майбутнього.

Організація дослідження використання ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти в Запорізькій гімназії № 17 Запорізької міської ради передбачала вибір: групи учнів, які будуть приймати участь в дослідженні; поставка головної мети та завдань дослідження; вибір методів та методики дослідження; визначення етапів дослідження.

Діагностика сформованості соціальної компетентності здобувачів початкової освіти засвідчила про недостатній рівень сформованості в учнів початкової школи формування знань щодо соціальних норм, тобто система формування соціальної компетентності в Запорізькій гімназії № 17 Запорізької міської ради є недостатньо ефективною та потребує вдосконалення.

Для підвищення ефективності організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти було використано:

- цікаві і творчі завдання ігрового спрямування, що сприяли розвитку соціальної й особистісної компетентності учнів. Переважна роль надавалася такому методу, як робота в малих групах;

- вправу «Мій настрій»;

- активні руханки під веселу музику, коли діти мали можливість весело та активно провести час;

- час від часу залучалися батьки для організації сумісних ранкових зустрічей;

- новітні технології;

- інтеграція в ці заняття знань з різних галузей науки;

- методи арт-терапії.

Таким чином, повторне дослідження ефективності розроблених заходів вдосконалення організації ранкових зустрічей як засобу формування соціальної компетентності здобувачів початкової освіти показало високу ефективність та дає підстави стверджувати про доцільність та дієвість використання даного методу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М., Павлова Т. О. Соціальна компетентність молодшого школяра у результатах початкової освіти. Початкова школа. 2017. № 9. С. 1–6.
2. Гарачук Т. В. Роль ранкової зустрічі в освітній системі Нової української школи. *Інноваційна педагогіка*. 2021. № 36. С. 137-142.
3. Геращенко С. І. Ранкова зустріч як ефективна методика об'єднання академічного та соціального аспектів освітнього процесу у початковій школі : навчально-методичний посібник для вчителів початкових класів. Полтава, 2022. 57 с.
4. Демократична школа: практичний посібник / Рафальська М. та ін. ; заг. ред. Шинаровської О. Київ : Європейський центр імені Вергеланда, 2017. 38 с.
5. Керик О. Є. Особливості особистісного та соціального розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2016. № 7. С. 1-11. URL: <https://aqce.com.ua/download/publications/62/52.pdf/>
6. Коберник Г. І. Соціалізація особистості молодшого школяра в умовах навчального середовища. URL: http://gkobernik.at.ua/load/socializacija_osobistosti_molodshogo_shkoljara_v_umovakh_navchalnogo_seredovishha/1-1-0-14.
7. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. Лещенко М. П., 2017. 192 с.
8. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів в умовах сучасного інформаційного простору. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 6 (37). С. 37-40.
9. Ковальчук О. В. Психолого-педагогічні особливості розвитку молодшого школяра як об'єкта формування гуманістичних цінностей. *Науковий*

часопис НПУ імені М. Драгоманова Серія 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. 2014. № 19. С. 97–103.

10. Крокуємо до успіху : ранкові зустрічі: навчально-методичний посібник / уклад. :Ларіонова Н. Б, Стрельцова Н. М., Банник М. О. та інші. Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. 114 с.

11. Кутішенко В. П. Психологічне здоров'я молодших школярів в контексті їх соціальної взаємодії з дорослими. *Психолого-педагогічне забезпечення особистісного розвитку майбутнього фахівця з вищою освітою* : зб. наук. праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 27 червня 2014 року). Кам'янець-Подільський, 2014. С. 168–175.

12. Ларіонова Н. Б. Ранкові зустрічі: актуальність і функції в початковій школі. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка* : Педагогічні науки. 2021. № 6 (344). С. 172-181.

13. Марченко І. Г., Шевченко І. М. Створення спільноти класу через застосування ігор під час організації та проведення ранкових зустрічей. *Початкове навчання та виховання*. 2019. № 16-18. С. 3–7.

14. Ніколаєску І. А. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів : науково-методичний посібник Черкаси : ОШОПП, 2014. 76 с.

15. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.

16. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник / Воронцова Т. В. та ін. Київ : Алатон, 2019. 128 с.

17. Павлик О. Розвиток життєвих компетентностей молодших школярів на уроках української мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Тернопіль, 2013. № 47. С. 174-

179.

18. Панченко Т. Л. Особливості соціально-психологічної адаптації дітей з порушеннями мовлення. Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. № 27. С. 149-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2014_27_32.

19. Розвиток соціально-комунікативної компетентності обдарованих учнів початкової школи : посібник / Лук'янчук Н. В., Климова Н. А., Ковальова О. А., Савченко Ю. Ю. та ін.; за заг. ред. Лук'янчук Н. В., Климової Н. А., Ковальнової О. А., Савченко Ю. Ю. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 132 с.

20. Сідлецький А. Ранкові зустрічі. *Початкова школа*. 2013. № 10. С. 33–36.

21. Сідун М. М. Особливості процесу спілкування молодших школярів у шкільному колективі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* : зб. наук. пр. Серія Педагогіка. Соціальна робота. 2017. № 1 (40). С. 259–261.

22. Слюсаренко Н. В. Місце гри в структурі сучасних освітніх технологій та її сутність. *Психолого-педагогічні засади діяльності вчителя: історія, теорія, практика* : матеріали II Всеукраїнської наук.-метод. конф. (м. Херсон, 8–9 листопада 2012 р.) / за ред. Кузьменка В. В, Слюсаренко Н. В., Воскової І. В. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2012. С. 195-199.

23. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку в умовах ДНЗ : монографія / Гавриш Н., Рейпольська О. та ін.; за заг.ред. Рейпольської О. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 280 с.

24. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Харківська державна академія культури. Харків, 2016. 258 с.

25. Тернопільська В. І., Литвиненко О. Г., Пономарьова О. Ю. Толерантність як детермінанта формування соціальної активності особистості.

Topical issues of social pedagogy : collective monograph. Barbados : CARICOM. 2017. С. 135-153.

26. Ткаченко Л. В. Психолого-педагогічні особливості учнів молодших класів у процесі навчальної діяльності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Педагогічні науки. 2015. № 67. С. 148–152.

27. Тороп К. С. Дослідження соціальної компетентності у школярів із порушеннями інтелектуального розвитку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 77. С. 64-68.

28. Юрченко О. Структура соціальної компетентності молодшого школяра. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 7 (61). С. 234-244.

29. Якимів Ю. Особливості вияву і критерії соціальної активності учнів початкових класів. URL: <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robotu/90-innovatsiyuni-pedahohichni-tekhnolohiyi-v-zahalnoosvitniy-shkoli-teoriya-ta-praktyka-22-liutoho-2019-r/248-osoblivosti-viyavu-i-kriteriji-sotsialnoji-aktivnosti-uchniv-pochatkovikh-klasiv>

30. Яценко Л., Кравченко Т. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Сквороди Г. С.»*. Серія : Педагогіка. Психологія. Філософія. 2013. № 28 (2). С. 383–388.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Визначення індексу групової згуртованості за Сішором»

Групова згуртованість – один із найважливіших параметрів, який вказує на ступінь інтеграції групи, її згуртованість у єдине ціле – можна визначити не лише шляхом розрахунку відповідних соціометричних індексів.

Значно простіше це зробити за допомогою методики, яка складається з 5 запитань з декількома варіантами відповідей на кожне.

Відповіді кодуються у балах відповідно до наведених у дужках значеннях (максимальна сума +19 балів, мінімальна – -5).

Протягом опитування необхідно вказувати бали.

I. Як би ви оцінили, свою приналежність до групи?

1. Відчуваю себе її членом, частиною колективу (5).
2. Беру участь у більшості видів діяльності (4).
3. Беру участь лише в окремих видах діяльності (3).
4. Не відчуваю себе членом колективу (2).
5. Живу і існую окремо від нього (1).
6. Не знаю, важко відповісти (-1).

II. Чи перейшли би ви в іншу групу, якщо трапилася би така можливість (без зміни інших умов)?

1. Так, дуже хотів би перейти (-1).
2. Швидше перейшов би ніж зостався (2).
3. Не бачу ніякої різниці (3).
4. Швидше залишився б у своїй групі (4).
5. Дуже хотів би залишитись у своїй групі (5).
6. Не знаю, важко відповісти (1).

III. Які стосунки у членів вашої групи ?

1. Кращі ніж у більшості колективів (3).
2. Приблизно такі ж, як у більшості колективів (2).
3. Гірші ніж у більшості колективів (-1).
4. Не знаю важко відповісти (1).

IV. Які у вас стосунки з керівником (класним керівником, вихователем)?

1. Кращі, ніж у більшості колективів (3).
2. Приблизно такі ж, як у більшості колективів (2).
3. Гірші ніж у більшості колективів (-1).
4. Не знаю (1).

V. Яке ставлення до праці, (навчання тощо) у вашому колективі?

1. Кращі ніж у більшості колективів (3).
2. Приблизно такі ж, як у більшості колективів (2).
3. Гірші ніж у більшості колективів (-1).
4. Не знаю (1).

Інтерпретація результатів.

Рівні групові згуртованості:

- 15,1 балів і вище – високий,
- 11,6-15 балів – вище середнього,
- 7-11,5 – середній,
- 4-6,9 – нижче середнього,
- 4 і нижче – низький.

Додаток Б

Методика «Продовж розповідь» (Е. Смірної)

Педагог пропонує учням закінчити розповіді так, як сам би вчинив.

Розповідь № 1: «Іван і Микола доглядали пораненого песика. Коли він одужав, обидва хлопці захотіли взяти песика собі додому. Вони ніяк не могли домовитися, кому він дістанеться. Тоді один перехожий, який чув їх суперечку, запропонував Івану взяти песика за передні лапки, а Миколі – за задні і тягнути до себе: хто перетягне, того і буде песик. Хлопці взяли тваринку за лапки і...» Як на твою думку, що було далі, хто переміг? Як вчинили хлопці?

Розповідь № 2: «Оленка і Світланка прибирали іграшки в ігровому куточку. Оленка складала конструктор, а Світланка – ляльки. Світланка із своєю роботою швидко впоралася. Світланку похвалили і запропонували: «Якщо хочеш – йди на прогулянку, або допоможи Оленці прибирати». Що відповіла Світланка?

У відповідях учнів педагогу потрібно звертати увагу на такі аспекти:

1. Як учень ставиться до героїв розповіді і чому саме так?
2. Чи розуміє учень емоційний стан героїв розповідей?
3. Чи здатен учень до емоційного переживання?
4. Чи здатен учень до емпатії? 5. Чи виявляє учень турботу та співчуття по відношенню до слабших, скривджених? Яким чином? Що до цього спонукає? (мотивація)?

5. Чи здатен учень надавати посильну допомогу у проблемних ситуаціях?

6. Як реагує учень на успіх чи невдачу інших?

Відповіді дітей оцінюються у балах:

3 бали (високий рівень) – «кінець розповіді носить характер співчуття, турботи та емоційного переживання; проявляє бажання допомогти героям розповіді»;

2 бали (середній рівень) – «кінець розповіді носить прагматичний чи егоїстичний характер»;

1 бал (низький рівень) – «не може придумати кінець розповіді, проявляє байдужість».

Додаток В

Методика «Вивчення здатності визначати емоційні стани дітей у шкільній ситуації» (Л. Фатіхова)

